

สังขาร

หลวงตาหมอ

วัดพุทธภาวนาราม จ.สมุทรปราการ

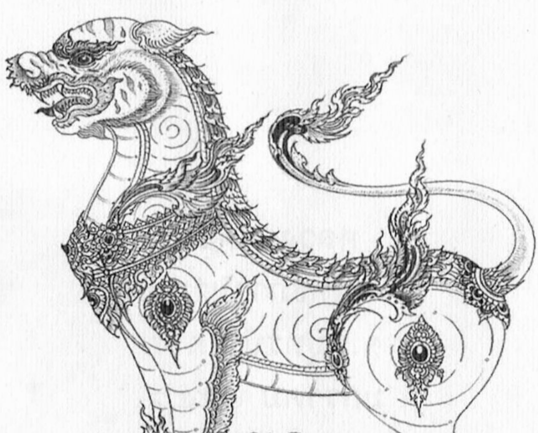
สังขาร
วัดพุทธภาวนาราม จ.สมุทรปราการ

ท่านรู้จักสังขารดีหรือยัง ?
สัพเพ สังขารา อนิจจา
สังขารไม่ใช่ร่างกายเท่านั้น!

หลวงตาหมอ
วัดพุทธภาวนาราม
จ.สมุทรปราการ
มกราคม ๒๕๕๘

สารบัญ

คำนำ

เมื่อถามประชาชนทั่วไปว่าสังขาร คืออะไร? ส่วนมากก็จะตอบว่าสังขาร ก็คือร่างกาย นักเรียนนักศึกษาที่มักจะอ้างอิงพจนานุกรม โดยเฉพาะฉบับราชบัณฑิตยสถานก็จะบอกว่า สังขารก็คือร่างกายเช่นกัน! เพราะในพจนานุกรมว่าอย่าง นั้น เมื่อค้นหาความหมายของสังขาร ในทาง พระพุทธศาสนาจากพจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์ โดยพระพรหมคุณาภรณ์(ป.อ.ปยุตโต)๒๕๕๓ ความหมายของสังขาร นอกจากแปลว่าร่างกายแล้ว ยังมีความหมายอย่างอื่นอีกมาก! เป็นการแสดงว่าคำบางคำที่ใช้ในภาษาไทยความหมายไม่เหมือนกับในภาษาบาลี อีกตัวอย่างเช่นคำว่ามานะ ภาษาไทยแปลว่าความพยายามซึ่งเป็นความดี แต่ในภาษาบาลีหมายถึงความถือตัวที่เป็นกิเลสอย่างหนึ่ง!

ผู้เขียนเมื่อเริ่มศึกษาพระพุทธศาสนา ก็มีความเข้าใจว่า **สังขาร** ก็คือร่างกาย เมื่อสอบถามผู้ปฏิบัติธรรมหลายท่าน แม้แต่พระภิกษุสงฆ์ที่บวชใหม่ ก็ได้คำตอบเช่นเดียวกันว่า **สังขารคือร่างกาย** เมื่อไปอ่านเกี่ยวกับขันธ์ห้า ก็พบว่าขันธ์ห้าประกอบด้วย รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ เกิดคำถามว่าเมื่อมีรูปก็คือร่างกายแล้วยังมีสังขารอีก! สังขารคงไม่ได้หมายถึงร่างกายแต่เพียงอย่างเดียว?

ในคำสวดทำวัตรเช้า มีคำสวดว่า สัพเพ **สังขารา** อนิจจา และ สัพเพ **ธัมมา** อนัตตา สวดไปแล้วก็รู้ว่า **สังขาร** ที่มีคำว่า**สัพเพ** ที่แปลว่าทั้งหลาย **สังขาร** ก็คงไม่ได้มีอย่างเดียวคงจะมีหลายอย่าง และคำว่า**สังขาร** ต่างกับ **ธัมมา** อย่างไร? คำว่า**สังขาร** จึงมีความสำคัญ ที่จะต้องทำความเข้าใจให้ถูกต้อง เพื่อจะได้ไม่เกิดความ **งุนงง สงสัย ฉงน สับสน** จนกระทั่ง **เข้าใจผิด** อันเป็นอุปสรรค์ในการศึกษาพระพุทธศาสนา พระบรมศาสดาก็ทรงใช้คำว่า**สังขาร** ในปัจฉิมโอวาทก่อนที่จะปรินิพพาน แม้แต่พระสงฆ์สวดบังสุกุลก็สวดว่า **สัพเพ สังขารา อนิจจา** ผู้สวดและญาติโยมที่สวดและฟังมาแล้วไม่รู้ว่ากี่ร้อยกี่พันครั้งแล้ว ควรที่จะทำความเข้าใจให้ถูกต้องว่าความหมายคืออะไรกันบ้าง ? !

ท่านเชื่อหรือไม่ว่าโลกนี้ประกอบด้วยสิ่งที่เรียกว่า **สังขาร** ทั้งนั้น?ถึงกับเรียกโลกนี้ว่า**สังขารโลก** สังขารหมายถึง **สิ่งผสมปรุงแต่ง** หรือ **สิ่งที่เกิดจากเหตุปัจจัย** มีคำสอนทางพระพุทธศาสนากล่าวว่า **ทุกสิ่งเกิดจากเหตุปัจจัย** จะเกิดขึ้นลอยๆไม่ได้ **สังขาร** นั้นมีทั้งรูปธรรม และนามธรรม โลกปัจจุบันให้ความสำคัญกับ รูปธรรมหรือวัตถุเพราะเห็นได้จับต้องได้และรู้ได้ง่ายจนละเลยหลงลืมสังขารที่เป็นนามธรรมซึ่งเป็นส่วนสำคัญที่สุด ที่เป็นตัวการที่จะทำให้โลกนี้เป็นไปในทางที่สงบเย็น มีความสุข หรือวุ่นวายเดือดร้อนมีความทุกข์ อย่างในปัจจุบันนี้!ก็เพราะสังขารขันธ์ของมวลมนุษย์โลกชักนำไป !

สังขาร จึงไม่ใช่รูปธรรมแต่เพียงอย่างเดียว **สังขารขันธ์** ซึ่งเป็นนามธรรมที่ไปปรุงแต่งจิตมนุษย์ ให้ดีสุดก็ได้ ให้เลวสุดๆก็ได้ ให้เป็นอะไรก็ได้ทั้งนั้น ดังนั้น**สังขารขันธ์** จึงเป็นสิ่งสำคัญในการเกิดขึ้นของกิเลส ประกอบ **กรรม วิบากกรรม กรรมเก่า** แม้แต่ **เจ้ากรรมนายเวร** ที่มนุษย์ส่วนมากรู้จัก ก็เกิดจากการปรุงแต่งของจิตมนุษย์นี่แหละ สังขารคือ **สิ่งผสมปรุงแต่ง** เมื่อปรุง เมื่อแต่ง ขึ้นมา แล้วก็เกิดสิ่งใหม่ขึ้นมา จึงต้องมีชื่อเสียงเรียงนาม เพื่อการสื่อสารเรียกว่า **สมมติบัญญัติ** แต่มนุษย์กลับไปหลงสมมติที่ตนเองตั้งขึ้น แปลกดีไหม?

หนังสือเล่มนี้กล่าวเกี่ยวกับ **สังขาร** ในแง่มุมต่างๆ เพื่อเป็นพื้นฐานในการทำความเข้าใจพระพุทธศาสนา โดยเน้น **สังขารขันธ์ จิตสังขาร เจตสิก** และ **อาสวะกิเลส** ที่เป็นกิเลสที่ละเอียดที่สุด และแอบซ่อนฝังตัวอยู่ในจิต ทำให้กำจัด ได้ยากมาก นอกจากนี้ยังได้กล่าวเกี่ยวกับหลักการในการ สงบ ระงับ ดับ อาสวะ กิเลส ที่เป็นสุดยอดหรือ **เพชรน้ำเอก** ของพระพุทธศาสนา เพราะไม่มีในคำสอนของศาสนาอื่น หวังว่าหนังสือเล่มนี้คงจะมีประโยชน์แก่ผู้เริ่มศึกษาพระพุทธศาสนา มีผู้รู้กล่าวว่า พระพุทธศาสนานั้นเกี่ยวกับ คำสองคำเท่านั้นคือ **สังขาร** และ **วิสังขาร** ผู้ใดรู้เรื่องของสองคำนี้ก็เท่ากับรู้จักพุทธศาสนาทั้งหมด !

หลวงตาหมอ
วัดพุทธภาวนาราม
จ. สมุทรปราการ
มกราคม ๒๕๕๘

๑. สังขารคืออะไรกันแน่ ?

๑.๑ กฎธรรมชาติ. natural laws ในการตรัสรู้ของพระบรมศาสดาพระองค์ทรงค้นพบ **กฎธรรมชาติ** หรือ **นิยาม ๕** ที่ดำรงอยู่ในจักรวาลนี้มาก่อนเพียงแต่พระองค์ทรงค้นพบด้วยพระญาณจากการตรัสรู้ และนำมาเผยแพร่โดยเฉพาะส่วนที่มีความสำคัญและจำเป็นที่มนุษย์โลกต้องรู้เพื่อจะได้แก้ปัญหาอันยิ่งใหญ่ของมนุษย์โลกนั่นคือ **ความทุกข์** กฎธรรมชาตินั้นมีอยู่ ๕ อย่างคือ

๑. อุตุนิยาม. physical laws เป็นกฎธรรมชาติที่ครอบคลุมความเป็นไปเกี่ยวกับวัตถุที่ ไม่มีชีวิตทุกชนิด เช่น ฤดูกาล อุณหภูมิ ดินฟ้าอากาศ แม้กระทั่งการเกิดของโลกและจักรวาล เป็น **กฎทางฟิสิกส์** ทั้งหมด

๒. พืชนิยาม. biological laws เป็นกฎธรรมชาตที่ครอบคลุมความเป็นไปของสิ่งมีชีวิต ทั้งพืชและสัตว์ หรือ

พันธุกรรม DNA ก็จัดอยู่ในพีชนิยาม หรือ กฎทางชีววิทยา

๓. **จิตนิยาม.** psychological laws เป็นกฎธรรมชาติที่เกี่ยวกับกลไก **การทำงานของจิต** โดยเฉพาะจิตมนุษย์ เช่น การเกิดดับของจิต การรับอารมณ์ของจิต และกิริยาจิต การตอบสนองของจิตต่ออารมณ์ รวมไปถึงธรรมะที่มาประกอบปรุงแต่งจิต เรียกว่า **กฎทางจิตวิทยา**

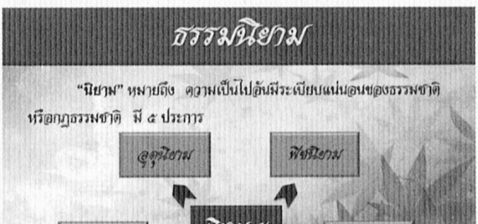
๔. **กรรมนิยาม.** moral, kamic laws เป็นกฎธรรมชาติเกี่ยวกับ**พฤติกรรม**ของมนุษย์ คือกระบวนการต่อการกระทำและให้ผลของการกระทำ ทั้ง ทางกาย วาจา และใจ หรือพูดให้จำเพาะเจาะจงลงไปอีกว่า เป็นกระบวนการแห่งเจตน์จำนงพร้อมทั้งผลที่สืบเนื่องต่อไปหรือ **กฎแห่งกรรม**

๕. **ธรรมนิยาม.** causal laws คือกฎธรรมชาติที่เกี่ยวกับความเป็นเหตุเป็นผลของสิ่งทั้งหลาย เป็นกฎสากลที่ครอบคลุมความเป็นไปของทั้งฝ่ายจิต และฝ่ายวัตถุ เช่น กฎไตรลักษณ์ อิทัปปัจจยตา กฎธรรมชาติข้อนี้มีขอบเขตครอบคลุมกว้างที่สุด กฎธรรมชาติ ๔ ข้อที่กล่าวมาแล้วสรุปลงในข้อสุดท้ายนี้

โลกมนุษย์ในปัจจุบันนี้ มีความเจริญก้าวหน้าจากความรู้ทางวิทยาศาสตร์เป็นอย่างมาก การพัฒนาทางวิทยาศาสตร์ให้ความสำคัญกับ **อุตุนิยาม** และ **พีชนิยาม** หรือทางฟิสิกค์และชีววิทยา จึงทำให้โลกมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น จนละเลยที่จะให้ความสนใจต่อจิตนิยาม กรรมนิยาม โดยเห็นเป็นเรื่องไร้สาระ โลกในปัจจุบันจึงเจริญเฉพาะ

ทางด้านวิทยาศาสตร์ ทำให้ก่อปัญหามากขึ้นเนื่องจากทรัพยากรที่จะต้องใช้มีจำกัด ประชากรโลกเพิ่มขึ้นอย่างมากมาย จึงมีการแย่งชิง แก่งแย่งทรัพยากรของโลก ทำให้ศีลธรรมเสื่อมทราม โลกมีแต่ความเดือดร้อนวุ่นวายนักวิทยาศาสตร์ในปัจจุบันจึงเริ่มให้ความสนใจแก่ **จิตนิยาม กรรมนิยาม** และ **ธรรมนิยาม** กันมากขึ้น

หลังจากที่พระบรมศาสดาทรงค้นพบกฎธรรมชาติ พระองค์ทรงเป็นสัพพัญญูคือรู้แจ้งทั้งหมด แต่พระองค์มิได้นำมาสอนแก่มวลมนุษย์ทั้งหมด พระองค์ทรงให้ความสำคัญเกี่ยวกับ จิตนิยาม กรรมนิยาม และธรรมนิยาม ที่จะช่วยแก้ปัญหาของมนุษย์ได้ ในคำสอนของพระองค์ทรงสอนเกี่ยวกับ อุตุนิยมและพืชนิยมเพียงเล็กน้อยเพราะสิ่งเหล่านี้ อาจเป็นปัจจัยในการเกิดกิเลสแก่มนุษย์โลกที่ยังไม่มีสติปัญญาเพียงพอ พระองค์จึงทรงสอนเรื่องเกี่ยวกับทุกข์ ที่เป็นปัญหาเฉพาะหน้าของมนุษย์โลกอย่างมากมายในพระพุทธศาสนา

ภาพที่ ๑ นิยามห้า

๑.๒ สังขารคืออะไร? คำว่า **สังขาร** เป็นคำที่มีความสลับซับซ้อนมากเป็นคำที่ต้องทำความเข้าใจกัน ในภาษาไทยเราตามธรรมดา คำว่า **สังขาร**ทุกคนรู้ความหมายแต่เพียงว่า **ร่างกาย** สังขารคือร่างกาย นอกนั้นไม่เข้าใจ ไม่ค่อยรู้และไม่ได้พูดคำว่าสังขารในความหมายอื่น เช่นพูดกันว่า **ดับสังขาร** ก็หมายถึงตาย! **พิจารณาสังขาร** ก็คือพิจารณาร่างกาย อย่างนี้เป็นต้น มันยังเป็นหลักธรรมที่ผิดกันอยู่มาก ความจริงนั้นดับสังขารไม่ได้หมายความว่าต้องตาย!

ถ้าหากพิจารณาคำว่า **สังขาร** ในภาษาบาลีนี่แหละเป็นเรื่องมาก คำนี้แปลว่า **ปรุง** ก็ได้ **กิริยาอาการที่เป็นการปรุง** ก็ได้ **สิ่งปรุงสิ่งอื่นให้เกิดขึ้น** สิ่งนี้จะเรียกว่าสังขารก็ได้ **สิ่งที่มีการปรุงอยู่ในตัวมันเอง** ก็เรียกว่าสังขารได้ ความหมายในภาษาบาลีจึงมีหลายอย่าง อย่างน้อยก็เช่นว่ามันเป็นการปรุง เป็นสิ่งที่ปรุงสิ่งอื่น เป็นสิ่งที่ถูกสิ่งอื่นปรุง เป็นสิ่งที่มีการปรุง เป็นสิ่งกระตุ้นสิ่งอื่นหรือว่ามีอำนาจในการปรุง ส่วนสังขารในภาษาไทยนั้นมันแคบนิดเดียว หมายถึงสังขารร่างกาย แต่ในภาษาบาลีมีความหมายครบไปทุกอย่าง ที่เกี่ยวกับการทำให้เกิดขึ้น!

ลองพิจารณาคำที่พระพุทธเจ้าตรัสถึง **การปลงสังขาร** หรือ **การปลงอายุสังขาร** สังขารคือการปรุง คือสิ่งที่มีอำนาจปรุง เมื่อปลงสังขารก็หมายความว่า **หยุดอำนาจของการปรุง**

สลัดเสียซึ่งอำนาจของการปรุง ถ้าเติมเข้ามาว่า ปลงอายุสังขาร ก็หมายความว่า หยุดเสียซึ่งการปรุงแต่งอายุ นี่เมื่อพระพุทธเจ้าจะปรินิพพานอีก ๓ เดือน ท่านมีการปลงอายุสังขาร **สังขาร** ในความหมายนี้หมายถึง สิ่งปรุงแต่ให้อายุมีอยู่ได้ ท่านหยุดเสีย! หรือมีการตั้งพระหฤทัยว่า หยุดการปรุงแต่งซึ่งอายุหลังจากนี้อีก ๓ เดือนก็จะปรินิพพาน นี่คำว่าอายุสังขารหมายความว่าอย่างนี้ ถ้าเราหยุดปรุงได้อายุก็จะสิ้นสุดลง.!

คำว่า **สังขาร** เป็นภาษาบาลี ถ้าแปลเป็นภาษาไทยเราอย่างถูกต้องก็ต้องแปลว่า **ปรุง** สังขารคืออะไร? สังขารคือ **สิ่งที่ปรุง สิ่งที่ถูกปรุง การปรุง อำนาจ แห่งการปรุง สิ่งกระตุ้นให้เกิดการปรุง** เหล่านี้มันเป็นการปรุง คำว่าปรุงทำอย่างไร? ในภาษาชาวบ้าน คำว่าปรุงคือการเอาของหลายๆอย่างมารวมกันเข้า แล้วเกิดของใหม่ขึ้นมา ที่เรียกว่า **สิ่งผสมปรุงแต่ง** เช่นในการปรุงอาหาร การที่จะทำแกงสักอย่างหนึ่ง มันก็ต้องรวมของหลายสิ่งหลายอย่าง เช่นเครื่องแกง เนื้อสัตว์ ผัก มารวมกันเข้าด้วยกระบวนการปรุง ก็เกิดเป็นแกงขึ้นมา คำว่าปรุงนี้แหละคือ **สังขาร** คำว่าสังขารคือปรุง จะเล็งถึงการปรุงก็ได้ สิ่งถูกปรุงก็ได้ สิ่งที่ปรุงสิ่งอื่นก็ได้ มันทำหน้าที่พร้อมๆกันไป

ยกตัวอย่างในร่างกายเรานี้ดูให้ดีเถอะ มีสังขารคือการปรุงนั่นปรุงนี่ จนเกิดเป็นอะไรต่างๆขึ้นในร่างกายหลายสิบระบบ เรียกว่ามีการปรุง บางอย่างนอกจากปรุงตัวเองยัง

ปรุงสิ่งอื่นอีก เช่นตับปรุงน้ำดี ไตปรุงน้ำปัสสาวะ ดังนั้นในร่างกายเรานี้เต็มไปด้วยสิ่งที่เรียกว่า **ปรุง** หรือภาษาบาลีเรียกว่า **สังขาร** ยุยยิบไปหมด ไม่รู้กี่สิบเรื่องกี่ร้อยเรื่อง นี่แหละเรียกว่า **ปรุง**

ถ้าเราดูภายนอกร่างกายคือในสากลโลก มันก็มีแต่การปรุงอยู่ตลอดเวลา แสงแดดปรุงอะไร? น้ำปรุงอะไร? ธาตุดิน น้ำ ลม ไฟปรุงอะไร? และไม่ใช่ปรุงแล้วหยุด มันปรุงในลักษณะปรุงต่อๆกันไป ในลักษณะที่เรียกว่า **เป็นเหตุปัจจัยแห่งกันและกัน** ยกตัวอย่าง **เมฆฝน** ทำให้ฝนตกลงมา ฝนตกลงมาทำให้แผ่นดินเปียกชื้น ถ้าในกรุงเทพก็ทำให้ถนนลื่นเป็นเหตุให้การจราจรติดขัด ถ้าเป็นในชนบทก็ทำให้พืชพันธุ์ต้นไม้เจริญเติบโต เรียกว่าปรุงทยอยกันตามลำดับ

คำว่า **สังขาร** มันมีอะไรบ้าง? ก็ลองคิดดู ยกเว้นนิพพานก็ไม่มีอะไรที่ไม่ใช่สังขาร หรืออาจกล่าวได้ว่า **สรรพสิ่ง** ในโลกนี้คือ **สังขาร** มีชีวิตก็ดีไม่มีชีวิตก็ดีอยู่ภายในตัวเราก็ดี อยู่ภายนอกตัวเราก็ดี สิ่งที่เป็นเหตุก็ดี สิ่งที่เป็นผลก็ดี สิ่งที่เป็นกรรมก็ดีหรือผลของกรรมก็ดี จะไม่ยกเว้นอะไรเลยเรียกว่า **สังขาร**

ดังนั้นทุกสิ่งทุกอย่างที่เกิดขึ้นมาและตั้งอยู่ ที่จะต้องอาศัยเหตุและปัจจัยมาปรุงแต่ง(สังขาร)สร้างขึ้นมาทั้งสิ้น โดยสรุปแล้ว **สังขาร** หมายถึง **สรรพสิ่ง** และ **สภาวะทุกอย่าง** ทั้งทางวัตถุและจิตใจ ทั้งรูปธรรมและนามธรรม ทั้งที่ดีและทั้งที่

ชั่วทั้งที่เป็นโลกียและโลกุตตระ ทั้งที่เป็นกลางๆทั้งหมด เว้นแต่นิพพาน จึงอาจกล่าวได้ว่าสังขารคือ **ทุกสิ่งบรรดามีในโลกใบนี้** สังขารจึงเป็นสิ่งสำคัญ เป็นโลกมนุษย์เป็นสิ่งที่ทำให้มนุษย์ที่ปัญญาน้อยไม่รู้ความจริงของ **สังขาร** เกิดการ หลงไหลติดอกติดใจในสังขารกันมาหลายภพหลายชาติ มีพุทธวจนได้ตรัสเกี่ยวกับสังขารไว้ว่า : " ภิกษุทั้งหลายเพราะธรรมเหล่านั้น ย่อมประสมสิ่งซึ่งเป็นสังขตะแล จึงได้ชื่อว่า **สังขาร** สังขารแปลว่า **ธรรมผู้ประสม**"

สังขาร compound things เป็นสิ่งที่ถูกปัจจัยปรุงแต่ง เป็นสิ่งที่เกิดจากเหตุปัจจัย ทั้งรูปธรรมและนามธรรม หมายถึงทุกสิ่งทุกอย่างในโลก ร่างกายก็เป็นสังขารอย่างหนึ่งที่เป็นรูปธรรม แต่มีอีกหลายสิ่งหลายอย่างอีกมากมาย มีทั้งที่เป็นตามธรรมชาติและจากการสร้างขึ้นโดยมนุษย์

คำว่า **สังขาร** แปลว่าปรุง **สัง** =พร้อม + **ขร** =กระทำ ในที่นี้หมายถึงสิ่งที่ถูกสิ่งอื่นปรุง และพร้อมกันนั้นมันก็ปรุงสิ่งอื่นต่อไปอีก ตัวอย่างเช่นอาหารที่เรารับประทาน ย่อมถูกปรุงจากธาตุต่างๆขึ้นด้วยอำนาจต่างๆ แล้วตัวมันเองก็ปรุงสิ่งอื่นต่อไป เช่นปรุงร่างกายของมนุษย์ และสัตว์เป็นต้น ฉะนั้นควรกำหนดให้ได้ว่า สิ่งที่เรียกว่า **สังขาร** คือสิ่งที่ถูกสิ่งอื่นปรุง แล้วก็ปรุงสิ่งอื่นอีกต่อๆไป พร้อมกันไปในตัวในขณะเดียวกัน เปรียบเหมือนอิฐที่ซ้อนกันอยู่หลายๆแผ่น แผ่นหนึ่งย่อมถูกหนุนอยู่โดยอิฐอีกแผ่นหนึ่ง พร้อมกันนั้นก็ถูกทับอยู่โดยอิฐอีกแผ่นหนึ่ง เรียกว่า

เป็นไปในขณะเดียวกัน ฉันใดก็ฉันนั้น โดยเหตุที่ **สังขาร** เป็นสิ่งที่ถูกปรุงขึ้นด้วยของหลายสิ่งมันก็ต้องเปลี่ยนแปลงไปตามสิ่งที่ปรุงแต่งมันขึ้นมา จึงเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ มันต้องชำรุด ทรุดโทรมไปตามการทรุดโทรมของสิ่งที่ปรุงแต่งมัน และมีลักษณะไม่เป็นตัวของตัวเอง

๑.๓ รูปธรรม นามธรรม สังขารหรือสิ่งผสมปรุงแต่งที่เกิดขึ้นในโลกนี้อาจแบ่งเป็น ๒ กลุ่มคือสังขารที่เป็นรูปธรรมและที่เป็นนามธรรม**สังขารรูปธรรม** คือสิ่งที่รู้ได้ทางอายตนะทั้งห้าคือ ตา หู จมูก ลิ้น และกาย โดยรับรู้หรือมี **สิ่งถูกรู้** ได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส และกายสัมผัส สังขารที่เป็นรูปธรรมที่ปรากฏในโลก ให้รับรู้ จะต้องประกอบด้วยธาตุ ๔ คือดิน น้ำ ลม และไฟ ถ้าไม่ประกอบด้วยธาตุ ๔ ก็ไม่สามารถรับรู้ได้โดยอายตนะทั้งห้า สังขารที่เป็นรูปธรรมได้แก่ ภูเขา แม่น้ำ ป่าไม้ คน สัตว์บางชนิดของรูปธรรม มีจิตธาตุหรือวิญญาณธาตุผสมอยู่ด้วย เช่น มนุษย์ สัตว์ต่างๆ บางท่านกล่าวว่าทุกอย่างในโลกนี้มีจิตมนุษย์เข้าไปยึดครองโดยการยึดมั่น คือเป็น **ของกู** ไปเสียเกือบทุกอย่าง ทำให้ก่อปัญหาของโลกในปัจจุบันนี้.

สังขาร ที่เป็นรูปธรรมนี้เมื่อเกิดขึ้นแล้วก็มีการเปลี่ยนแปลงไปตามเหตุปัจจัย ไปสู่ความแตกสลายในที่สุด เปรียบเหมือนกับหม้อดินที่ปั้นขึ้นมาแล้ว ย่อมมีความแตกสลายเป็นที่สุด เร็วช้าแต่ละชนิดไม่เหมือนกัน เช่นร่างกายของมนุษย์ในปัจจุบันอยู่ได้

ประมาณ ๑๐๐ ปีก็แตกสลายตายไป มนุษย์โลกปัจจุบันเนื่องจากสัมผัสได้แต่สังขารที่เป็นรูปธรรม จึงมีความรู้และพัฒนาทางด้านรูปธรรมอย่างมากมายแต่ดูเสมือนว่า ยิ่งพัฒนามากขึ้นปัญหาของมนุษย์โลกยิ่งเพิ่มทวีขึ้น จึงเริ่มให้ความสนใจที่จะพัฒนาความรู้เกี่ยวกับสังขารที่เป็นนามธรรมที่เกี่ยวข้องกับจิตโดยตรง.

สังขารนามธรรม. สังขารที่เป็นนามธรรม คือสังขารที่ไม่มีรูป ไม่สามารถรับรู้ได้โดยตา หู จมูก ลิ้น และกาย รับรู้ได้โดยทางจิตหรือใจเท่านั้น **สังขารนามธรรม** นี้มีความสำคัญมากกว่าสังขารที่เป็นรูปธรรม เพราะเป็นที่ทราบกันแล้วว่า **จิตมนุษย์** เป็นประธานของสิ่งทั้งปวง สังขารนามธรรมนี้สามารถปรุงแต่งจิตมนุษย์ให้เป็นไปได้ทุกอย่าง ตั้งแต่เลวที่สุดจนถึงดีที่สุด เรียกว่า **จิตตสังขาร** ก็คือ **สังขารขันธ์** ในขันธ์ห้านั้นเอง สังขารรูปธรรมภายหลังจากรับรู้โดยอายตนะทั้งห้า ก็จะส่งต่อไปในลักษณะของนามธรรมคือเรื่องราวไปยังจิตเพื่อดำเนินการต่อไป

การปรุงแต่งจิตมนุษย์ให้เป็นไปทั้งดีหรือชั่วนั้น ต้องใช้ธรรมะหรือสิ่งมาประกอบจิตที่รวมเรียกว่า **เจตสิก** ดังนั้น **นามขันธ์ จิตตสังขาร สังขารขันธ์** และ **เจตสิก** ก็คือสิ่งเดียวกันเป็นสิ่งที่จะเสกสรรปั้นแต่งจิตให้เป็นไปต่างๆนานา**เจตสิก** ในพระอภิธรรมกล่าวไว้ว่ามีทั้งหมด มี ๕๒ ดวง รวมอยู่ในขันธ์ห้าทั้งหมด คือเวทนาขันธ์และสัญญาขันธ์อย่างละดวง ที่เหลืออีก

๕๐ ดวงอยู่ในสังขารขันธ์ ซึ่งแบ่งออกเป็น ๓ กลุ่มได้แก่ **กุศลเจตสิก อกุศลเจตสิก** และ **เจตสิกที่เป็นกลาง** จุดประสงค์ในการปฏิบัติธรรมที่ทำกันอยู่ ก็เพื่อป้องกันอกุศลเจตสิกไม่ให้มีโอกาศมาประกอบหรือตกแต่งจิต!

จิตมนุษย์นั้นเป็นที่ทราบแล้วว่า เป็นประธานของสิ่งทั้งปวง ไม่ว่าจะพูดจะทำล้วนออกไปจากจิต คือออกไปจากนามสังขาร ถ้าหากจิตของคนในสังคมเป็นส่วนใหญ่ถูกปรุงแต่งเป็นไปในทางที่เป็นอกุศล คือคนส่วนใหญ่ในสังคมคิดไม่ดี เป็นบาปเป็นอกุศล ก็คงจะสร้างความวุ่นวายเกิดขึ้นในสังคมที่จะต้องรับผลของการกระทำนั้น ยกตัวอย่างเช่นความคิดเกี่ยวกับคอร์รับชั่นของคนเกาหลีใต้ ที่แตกต่างจากคนไทยในปัจจุบัน ทำให้สังคมของสองประเทศแตกต่างกัน! ปัญหาว่าเราจะควบคุมจิตสังขารของสังคมได้ไหม?อย่างไร?

๑.๔ สังขารกับธรรม ต่างกันอย่างไร? ธรรม เป็นคำที่มีความหมายกว้างที่สุด กินความครอบคลุมทุกสิ่งทุกอย่างบรรดามี ทั้งเรื่องทางวัตถุและจิตใจ ทั้งดีและชั่ว ทั้งที่เป็นสามัญวิสัยและเหนือสามัญวิสัย รวมอยู่ในคำว่าธรรม ทั้งสิ้นถ้าจะให้ธรรมมีความหมายแคบลง ก็เติมคำขยายประกอบลงไป เพื่อจำกัดความให้อยู่ในขอบเขตที่ต้องการ เช่น กุศลธรรม และอกุศลธรรม โลกียธรรมและโลกุตตรธรรม การจำแนกเป็นชุดเหล่านี้ที่เกี่ยวข้องกับ **สังขาร** แบ่งเป็น๒อย่าง

๑. **สังขตธรรม** ธรรมที่ถูกปรุงแต่ง สภาวะที่เกิดจากปัจจัยปรุงแต่งขึ้นสภาวะที่ปัจจัยทั้งหลายมาร่วมกันแต่งสรรค์ขึ้น เป็นสิ่งที่ปัจจัยประกอบเข้า หรือสิ่งที่ปรากฏและเป็นไปตามเงื่อนไขของปัจจัย เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า **สังขาร**

๒. **อสังขตธรรม** ธรรมที่ไม่ถูกปรุงแต่ง ได้แก่ที่ไม่มีปัจจัย หรือสภาวะที่ไม่เกิดจากปัจจัยปรุงแต่ง ไม่เป็นไปตามเงื่อนไขของปัจจัย เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า **วิสังขาร** ซึ่งแปลว่าสภาวะปลอดสังขาร หรือสภาวะที่ไม่มีปัจจัยปรุงแต่ง หมายถึง **นิพพาน**

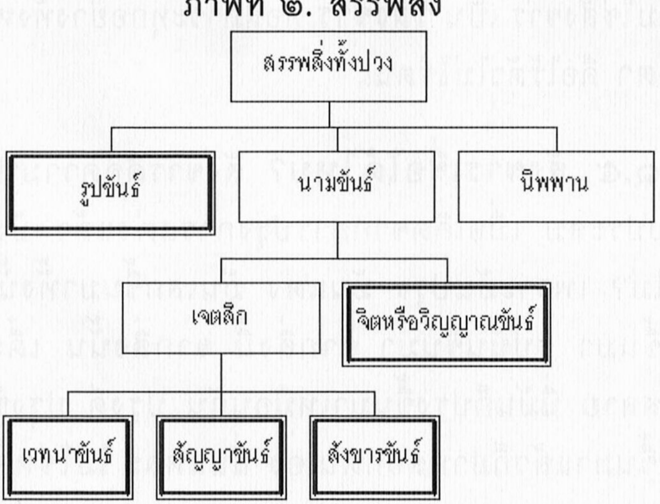
สัพเพ สังขารา อนิจจา สัพเพ ธัมมา อนัตตา เป็นคำสวดในการทำวัตรเช้า มักมีคำถามว่า **สังขาร** กับ **ธรรม** ต่างกันอย่างไร? **สังขาร** คือสังขตธรรมทั้งปวง ไม่เที่ยงเป็นทุกข์ **ธรรม** ทั้งปวงคือสังขตธรรมและอสังขตธรรม คือทั้ง สังขารและไม่ใช่สังขาร เป็น **วิสังขาร** คือสภาวะทุกอย่างทั้งหมดเป็น **อนัตตา** คือไร้ตัวไม่ใช่ตน!

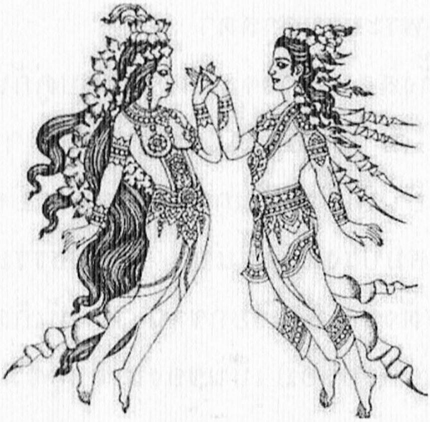
๑.๔ สังขารเชื่อได้ไหม? สังขารคือความปรุงแต่งความประสม เมื่อเกิดจากการปรุงการแต่งแล้ว มันเชื่อได้หรือไม่? เพราะมันปรุง มันแต่ง มันเสกขึ้นมาทั้งนั้น ปรุงรูปนี้ขึ้นมา รูปนั้นขึ้นมา จากสิ่งนี้ จากสิ่งนั้น เดี๋ยวมันก็แตกสลาย นี่มันก็ปรุงขึ้นมาเหมือนกัน ปรุงดี ปรุงชั่ว ปรุงอะไรขึ้นมาแล้วก็มาหลอกตนเอง นั่นแหละ ไม่ใช่หลอกใคร

ที่ไหน เหมือนกับนักวาดภาพที่หลงไหลภาพที่ตัวเองวาดขึ้นมา เพราะจิตของเรามันเจ้าจอมโง่! อะไรมาหลอกมันก็เชื่อหมด จะว่าอย่างไร? แต่มนุษย์ทั้งที่รู้ว่าถูกหลอก แต่ก็ยินดีให้หลอก เพื่อแลกเปลี่ยนกับความสุขอันน้อยนิด แล้วเรายังจะยึดมั่นใน **สังขาร** หรือ **สังขารขันธ์** อันเป็นผลงานของการปรุงแต่งโดยจิตอยู่อีกหรือ ? โลกของสังขารคือ **โลกของมายา** ที่ไม่มีอยู่จริง ! ถ้าคิดว่าจะหาความสุขจากสังขารละก็ มันเป็นการไม่ฉลาดเลยเพราะมันไม่ยั่งยืน!

พระบรมศาสดาทรงตรัสปัจฉิมโอวาท แปลความได้ว่า : "ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราขอเตือนท่านทั้งหลายว่า **สังขาร** มีความเกิดขึ้นและดับไปตลอดเวลาท่านทั้งหลายจงพิจารณาสังขาร ด้วยความไม่ประมาทเถิด" **สังขาร** ที่พระพุทธเจ้าตรัสนี้ หมายถึง **สังขาร** ชนิดไหน? **รูปสังขาร นามสังขาร?**

ภาพที่ ๒. สรรพสิ่ง

๒. ความจริงในโลก

สัจจะหรือความจริงในโลกนี้แบ่งออกได้เป็น ๒ อย่าง คือ สมมติสัจจะ และปรมัตถ์สัจจะ หรือความจริงโดยสมมติ จริงบ้างไม่จริงบ้าง และความจริงแท้

๒.๑ สมมติสัจจะ conventional truth คำว่า **สมมติ** หรือ **สมมุติ** ภาษาไทยมักใช้ในลักษณะของเทียม ไม่ใช่ของแท้ สมมติว่า ติต่างว่า ภาษาไทยนำคำนี้มาใช้กันมากเหมือนกัน ในทางศาสนา คำว่าสมมติ มาจากคำว่า **สัม** หรือ **สัมมะ** ที่หมายถึง ความมีมติหรือรับรู้ร่วมกัน ด้วยกัน หรือเสมอกัน ด้วยกันกับมติ เช่น **สมมติสงฆ์** ไม่ได้หมายถึงพระสงฆ์เทียม แต่เป็นพระสงฆ์ที่เกิดจากข้อตกลงหรือเห็นด้วย ในการพิจารณาญัตติที่มีพระสงฆ์เป็นผู้นำเสนอในกระบวนการของพิธีอุปสมบท ตามที่พระพุทธองค์ได้ทรง

บัญญัติไว้ ดังนั้น **สมมติสงฆ์** จึงไม่ใช่พระสงฆ์เทียม แต่เป็นสมมติบัญญัติ เป็นพระสงฆ์โดยการยอมรับหรือมีมติร่วมกัน จากการบัญญัติของพระบรมศาสดา

สมมติ กับ **สังขาร** ทั้งสองอย่างจะทำงานควบคู่กัน จะขาดอย่างหนึ่งอย่างใดไม่ได้ โดยมีความอยาก**(ตัณหา)** เป็นตัวกำหนดเรื่อง **กิเลส** เป็นพี่เลี้ยง ในการปรุงแต่ง เมื่อปรุงแต่งแล้วก็เกิดเป็นสิ่งผสมปรุงแต่งขึ้นมา ทั้งรูปธรรมและนามธรรม จึงต้องมีการตั้งชื่อเพื่อเรียกขาน ทำให้เกิด **สมมติ** สมมติที่ตั้งขึ้นจึงเป็นของปลอม เป็นของไม่มีอยู่จริง **เป็นมายา!**

สมมติ คือการรับรู้ร่วมกัน เป็นมติ ยกตัวอย่างเช่น ต้นไม้ชนิดหนึ่งเรียกว่า **ต้นมะม่วง** คือต้องรับรู้ร่วมกัน ทำให้ทุกคนเรียกว่า **ต้นมะม่วง** และเมื่อเรียกว่าต้นมะม่วงแล้วก็เข้าใจ จึงเป็นสมมติของคนคนเดียวไม่ได้ ถ้าเป็นของคนเดียวแล้วจะเรียกรวมไม่ได้ จะเป็นเฉพาะตน เช่นใครไปตั้งชื่อ **ต้นมะม่วง** ว่าเป็นอย่างอื่นผู้นั้นอาจเรียกได้แต่ว่ารู้คนเดียว คนอื่นไม่รับรู้ด้วยเพราะไม่เข้าใจกัน การรับรู้ร่วมกันดังนี้แหละคือ **สมมติ** ไม่ใช่หมายความว่า **สมมติว่า** หรือ **ติต่างว่า** ดังที่เราพูดกัน ในภาษาไทย ซึ่งความหมายไปคนละอย่าง!

สมมติบัญญัติ เป็นสิ่งที่ไม่มีลักษณะของสภาพธรรม แต่เป็นเรื่องราวที่เกิดจากการนึกคิด สมมติบัญญัติขึ้น ซึ่ง

เป็นสิ่งที่ไม่ได้มีเพราะอาศัยสภาพธรรมที่มีจริงเกิดขึ้น เช่น ขณะที่ตาเห็นคนหรือสัตว์ ขณะนั้นเป็นสมมติบัญญัติแล้ว เป็นเรื่องราวที่เป็นสัตว์ บุคคล เพราะอาศัยสภาพธรรมที่มีจริงคือ จิต เจตสิกที่มีการเห็น สิ่งที่ปรากฏทางตาเป็นเพียงสีเท่านั้น! จิตอาศัยความจำ(สัญญา) ความนึกคิด(สังขาร) ในสีนั้น ปรากฏเป็นรูปร่าง สัณฐาน เป็นเรื่องราวของสัตว์ บุคคล สิ่งต่างๆขณะแม้ไม่เห็น ไม่ได้ยิน แต่มีความนึกคิดปรุงแต่ง(สังขาร)ในเรื่องราวต่างๆในขณะนั้น ก็เป็นการนึกคิดปรุงแต่งไปในสมมติบัญญัติ เรื่องราวต่างๆที่เคยทรงจำไว้(สัญญา) เป็นสิ่งนั้นสิ่งนี้ แม้ความจริงเป็นสิ่งที่ไม่มีอยู่ในปัจจุบัน!

คำถามว่า **สมมติตั้งขึ้นมาทำไม?** เพราะทำให้เกิดหลงสมมติ !สมมติตั้งขึ้นมาเพื่อความสะดวกในการติดต่อสื่อสารในชีวิตประจำวัน สังคมในปัจจุบันนี้ได้มีการพัฒนาการสื่อสารกันอย่างมาก จึงเกิดมีบัญญัติเกิดขึ้นมากมายเป็นกลุ่มเล็กกลุ่มน้อย ถ้าหากไม่มีสมมติเช่นชื่อคน ชื่อสิ่งของการเรียกขานกันก็คงจะเป็นไปด้วยความลำบาก แต่สมมติบัญญัตินี้ก็ทำให้ปุถุชนที่ไม่รู้ความจริงเกิดการเข้าใจผิด ไปหลงไหล ไปยึดมั่นจริงจัง ที่เรียกกันว่า หลงสมมติ ก็จะเป็นโทษอย่างมาก สมมตินั้นมีประโยชน์ ถ้าเรารู้จักใช้อย่างถูกต้อง ตามวัตถุประสงค์ เพราะมนุษย์เป็นสัตว์สังคมจึงต้องมีการติดต่อซึ่งกันและกัน นอกจากนี้มนุษย์ก็สร้างสิ่งผสม

ปรุงแต่ง(สังขาร)ใหม่ๆตลอดเวลา จึงมีการตั้งสมมติบัญญัติใหม่ๆกันเสมอ เช่น คอมพิวเตอร์ดาวเทียม โทรศัพท์ชนิดต่างๆ หรือแม้แต่คำที่ใช้พูดจากันเป็นต้น

สมมติบัญญัติ ที่เราใช้กันตลอดเวลาเป็นปัจจัยให้เกิดปัญหาในบุคคลบางคนที่ปัญญาน้อยหลงไปยึดมั่นถือมั่น จึงถูกสมมติบัญญัติปิดบังความจริง ทุกอย่างที่เรียกขานกันอยู่ทุกวันนี้ ล้วนแล้วแต่เป็นสมมติบัญญัติทั้งสิ้น การตั้งชื่อคนชื่อสัตว์ว่าชื่อนั้นชื่อนี้ก็เพื่อความสะดวก ในการเรียกขานเท่านั้นเอง บางคนจริงจังกับชื่อนามสกุลว่ามีผลต่อการดำเนินชีวิต จึงมีการเปลี่ยนชื่อหรือนามสกุลโดยคิดว่าจะมีผล ต่อดวงชะตา นี่ก็เป็นการ หลงสมมติ อย่างหนึ่ง หลงแม้กระทั่งชื่อตัวเอง !

๒.๒ ปรมัตถสัจจะ absolute truth,ultimate truth คือความจริงโดยแท้มีอยู่จริงไม่ใช่ของปลอม เป็นความจริงที่มีอยู่ **จริงตามธรรมชาติ** ไม่ขึ้นอยู่กับการยอมรับของคนจะยอมรับหรือไม่ยอมรับก็เป็นอยู่อย่างนั้น ซึ่งตรงกับคำว่า **สภาพ** สภาวะ อันหมายถึงความเป็นเองตามธรรมชาติ **ปรมัตถ์สัจจะ** จึงเป็นความจริงตามความหมายสูงสุด ขั้นสุดท้ายที่ตรงตามสภาวะ เท่าที่จะกล่าวถึงได้ หรือพอพูดให้เข้าใจกันได้

ปรมัตถ์ธรรม ตามความหมายคือธรรมชาติที่เป็นธรรม

อันประเสริฐไม่มีการผิดแปลกผันแปรไปแต่อย่างใด เป็นธรรมที่เป็นประธานของรูปบัญญัติและนามบัญญัติ ที่ว่าไม่ผิดแปลกผันแปรไม่ได้หมายความว่า เป็นสิ่งที่เที่ยงตรงเที่ยงแท้ไม่มีความสลายตัว ยังคงเป็นไปตามกฎธรรมชาติ ๕ อย่าง ยังคงมีการเกิดดับ แต่ว่ามองกันคนละมุมคือ **ปรมัตถ์ธรรม** นี้เขามีลักษณะอย่างใดก็คงลักษณะของตนไว้อย่างนั้น ไม่มีการผิดแปลกผันแปร

ยกตัวอย่างดวงตาของเราหรือของใครก็ตาม ชาติใดจะเรียกว่าตา หรือ eyes หรืออะไรก็ตาม ก็ยังคงลักษณะธรรมชาติที่แท้จริงของเขาไว้เสมอ คือเป็นธรรมชาติในการรับแสง รับรังสีภาพ หรือธาตุไฟก็มีลักษณะร้อนหรือเย็น ไม่ว่าจะเกิดที่ไหน ประเทศใด เวลาใด เมื่อใครไปสัมผัสไม่ว่าจะเป็นคนชาติใด เด็กหรือผู้ใหญ่ถูกกับไฟเข้าก็ต้องรู้สึกเหมือนกันหมดคือ **ร้อน** ไม่ต้องใช้คำพูดใดๆจะมีความรู้สึกเหมือนกัน นี่เองคือ **ตัวปรมัตถ์ธรรม** ที่เป็นธรรมอันประเสริฐ ไม่มีผิดแปลกผันแปรแต่อย่างใด **ปรมัตถ์ธรรม** แบ่งออกได้เป็น ๔ อย่างคือ

๑. **จิตปรมัตถ์** : ธรรมชาติที่รู้อารมณ์

๒. **เจตสิกปรมัตถ์** : ธรรมชาติที่ประกอบจิต

๓. **รูปปรมัตถ์** : ธรรมชาติที่เสื่อมเป็นนิจ

๔. **นิพพานปรมัตถ์** : ธรรมชาติที่พ้นจากกิเลสและขันธ์

๒.๓ บัญญัติ ภาษาไทยหมายถึง แต่งตั้ง หรือว่าตั้ง และก็ใช้เป็นภาษาธรรมเช่น บัญญัติศีล บัญญัติพระวินัย บัญญัติเหล่านี้เมื่อตั้งขึ้นแล้ว ก็มีคนทั้งหลายรับรองร่วมกัน มีมติร่วมกัน ก็เป็น สมมติ ขึ้นมา ถ้าคนทั่วไปไม่นำไปใช้ก็สูญหาย บัญญัติ หรือการแต่งตั้ง แบ่งออกได้เป็น 2 อย่างคือ

๑. วิชชามานบัญญัติ เป็นการบัญญัติสิ่งที่มีอยู่แล้ว เช่น รูป เวทนา สัญญา เป็นต้น จึงเป็น **ปรมัตถ์บัญญัติ**

๒. อวิชชามานบัญญัติ เป็นการบัญญัติสิ่งที่ไม่มีอยู่จริง เช่น หมู หมา ม้า แมว เป็นต้น จึงเป็น **สมมติบัญญัติ**

พระธรรมที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้แล้ว ได้ทรงแสดงให้ปรากฏ จึงเป็นบัญญัติของพระพุทธเจ้าแต่ละข้อแต่ละบท นี่เป็นความหมายของคำว่า **บัญญัติ** ทั่วไปคำสอนในพระพุทธศาสนา แบ่งออกเป็น ๒ อย่างคือ **พระธรรม** และ **พระวินัย** จึงใช้คำว่า **แสดง** สำหรับพระธรรม และใช้คำว่า **บัญญัติ** สำหรับพระวินัย สมมติ กับบัญญัติ จึงต้องเป็นของคู่กัน คือมีทั้ง **สมมติ** และ **บัญญัติ** แล้วจึงมีมติร่วมกันตามมาในภายหลัง หรือว่านำไปใช้กันอย่างแพร่หลาย ถ้าไม่มีมติร่วมกันตั้งอยู่คนเดียวไม่มีใครนำไปใช้ก็ไม่ได้เหมือนกัน เพราะไม่รู้ว่าจะตั้งขึ้นมาทำไม?

พระพุทธศาสนารับรองสัจจะทั้งสองคือ **สมมติ** และ **ปรมัตถ์สัจจะ** จะเห็นได้ว่า **พระสุตตันตปิฎก** เป็น **สมมติบัญญัติ** คือมีสัตว์ บุคคล ต้นไม้ ภูเขา ส่วนพระอภิธรรม

ปิฎก เป็น **ปรมัตถ์บัญญัติ** คือไม่มีสัตว์ บุคคล มีแต่ รูป จิต เจตสิก และ นิพพาน ส่วน **พระวินัยปิฎก** นั้นเป็นสิ่งที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติขึ้นแก่มนุษย์เพื่อไม่ให้เกิดปัญหาในการดำเนินชีวิต จึงต้องพูดจาและปฏิบัติให้ถูกต้องตามสมมติบัญญัติเสมอ ถ้ายังดำเนินชีวิตในโลกต้องให้นึกอยู่เสมอว่ามันเป็น สมมติ จะได้ไม่เผลอไปยึดมั่น เป็นจริงเป็นจัง จนเกิดความยึดมั่นที่ผิด เพราะฉะนั้นผู้ปฏิบัติเมื่อดูอะไร ฟังอะไร ฯลฯ ก็ให้รู้ว่า **สมมติ** เป็นอย่างไร? **ปรมัตถ์** เป็นอย่างไร? แต่มิใช่ไปยึดถือว่าเป็นนั่นเป็นนี่ มีความยินดียินร้ายไปตาม **สมมติบัญญัติ** นั้นๆ โดยลืมไปว่ามันไม่ใช่ของจริงที่เที่ยงแท้ยั่งยืน !

๒.๔ อย่าหลงไปกับสมมติ เมื่อเราดำเนินชีวิตในโลกนี้ก็ต้องทำตาม **สมมติ** ที่เขาตกลงกัน ไม่ใช่เรื่องที่จะไปต่อต้านขัดขืน หรือยึดมั่นถือมั่นจนเกิดทุกข์ สิ่งทั้งหลายในโลกนี้ ล้วนแต่เป็นสิ่งสมมติที่เราตั้งกันขึ้นมาเอง แล้วจะไปหลงสมมติเหมือนกับคนที่หลงภาพวาดที่ตัวเองวาดขึ้นมาหรือ? มนุษย์เป็นส่วนมากหลง **สมมติ** เพราะไม่รู้จักเข้าใจ **สมมติ** จึงยึดติดสมมติว่า เที่ยงแท้ ยืนยง ก็เลยไม่มีใครวาง แต่ผู้มีปัญญาที่รู้ความจริงจะอยู่กับ **สมมติ** ได้อย่างไม่มีปัญหา ปฏิบัติตามสมมติ อย่างที่เขาทำกัน แต่ใจก็รู้อยู่ตลอดเวลาว่าเป็น **สมมติ** ไม่ยึดไม่ถือ บางคนถึงกับกล่าวว่าจะอยู่ใน

โลกไม่ให้มีปัญหา จะต้องอยู่โดย **ปากอย่างใจอย่าง!**

ทุกคนคงจะทราบแล้วว่าสังขารเป็นสิ่งผสมปรุงแต่ง เมื่อเกิดขึ้นแล้วก็มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ไม่ว่าจะเป็นรูปสังขารหรือนามสังขาร มันไม่เคยอยู่คงที่มันไม่เคยอยู่นิ่ง และไม่มีตัวตนที่แท้จริง แต่พอเราใส่ **สมมติบัญญัติ** ตั้งชื่อเสียงเรียงนามเพื่อสะดวกในการติดต่อ ทำให้ดูเหมือนว่ามีตัวมีตนขึ้นมาและอยู่คงที่ยั่งยืนอยู่ช่วงระยะเวลาหนึ่ง นี่แหละที่เป็นสาเหตุอย่างหนึ่งที่ทำให้**หลงสังขาร** ยกตัวอย่างคำว่า **หลวงตาหมอ** เป็นสมมติบัญญัติแก่ **รูปนาม** หนึ่งที่กำลังศึกษาพระพุทธศาสนาดูเสมือนว่าจะอยู่คงที่ แต่ความเป็นจริงแล้วอีกไม่กี่ปี สมมติบัญญัติอันนี้ก็จะหายไปเพราะการแตกสลายของ**สังขาร** ดังนั้นคำว่า **หลวงตาหมอ** ไม่มีอยู่จริง!

จึงเป็นสิ่งที่จำเป็นจะต้องแยกให้รู้ว่า สิ่งใดเป็นของจริง **ปรมัตถ์สัจจะ**สิ่งใดเป็นของปลอม **สมมติสัจจะ** ปุถุชนมักหลงสังขารสิ่งผสมปรุงแต่งว่าเป็นของจริงมีตัว มีตน มีชื่อเสียงเรียงนาม มีวงค์ตระกูล มันก็เลยหลงต่อไปว่า สังขารนี้เที่ยงโดยดูจากสมมติบัญญัติ ต่อเมื่อสังขารมันแสดงความไม่เที่ยงให้ปรากฏ ก็เป็นทุกข์ รับไม่ได้! มีผู้เรียกบุคคลประเภทนี้ว่า **เจ้าโง่หอบฟาง เจ้าบ้าหอบสมมติ** เพราะการหลงมายาว่าเป็นจริง เป็นสิ่งที่น่าสงสารที่สุด ดังนั้น **สมมติบัญญัติ ปรมัตถ์บัญญัติ** ต้องรู้จักและแยกให้ได้

อย่าไปหลงรวมกัน!

ถ้าจิตไม่รู้เท่าทันสมมติ ไม่รู้เท่าทันบัญญัติ ไม่รู้เท่าทันสังขาร มันก็ปรุงมันก็แต่ง ไม่ว่าจะดีจะร้าย จะสุขจะทุกข์ เรียกภาษาชาวบ้านว่า **ใส่สีตีไข่** หรือ**ระบายสี** เหตุที่มันปรุงมันแต่งก็เพราะว่า มีความเข้าใจว่ารูปนี้เป็นของเรา(รูป) เราเป็นผู้มีความรู้สึก(เวทนา) เราเป็นผู้จำได้หมายรู้(สัญญา) เรานี่แหละเป็นผู้คิดปรุงแต่ง(สังขาร) และเรานี้แหละเป็นผู้รู้อารมณ์(วิญญาณ) ความนึกคิดที่ว่าสิ่งทั้งปวงเป็นเราเป็นของเรานั้นเป็นปัจจัยในการ ก่อทุกข์ ก่อสุข ก่อเกิด ก่อแก่ เรื่องสมมติบัญญัติจึงเป็นเรื่องสำคัญที่ต้องทำความเข้าใจ. ถ้าคนไหนปล่อย คนไหนวางสมมติได้ มันก็หมดทุกข์ !

๒.๕ พลิกสมมติเป็นวิมุต การยึดถือสมมติบัญญัติว่าเป็นจริงเป็นจัง ยึดมั่นถือมั่นว่า เป็นตัวกู(รูป) เป็นของกู(นาม) เป็นเราเป็นเขา เป็นอวิชชา ตัณหา อุปาทาน สิ่งเหล่านี้เป็นกิเลสที่ผูกมัดมนุษย์(สังโยชน์) โดยแลกกับความสุขเพียงเล็กน้อยแต่ถ้าหากรู้ว่าเป็น **สมมติบัญญัติ** จากการปรุงแต่ง(สังขาร) ก็จะไม่ยึดไม่ถือตามสมมติบัญญัตินั้น พูดตามสมมติ พูดตามบัญญัติ เข้าใจตามสมมติ เข้าใจตามบัญญัติ ปฏิบัติให้ชอบต่อสมมติ ปฏิบัติให้ชอบต่อบัญญัติ เช่นสะสมของเก่า ฟังเพลงสุนทราภรณ์ แต่งกายตามสมัยนิยม แต่ว่าไม่ยึดถือ โดย **อยู่ในโลกอย่างรู้โลก** ปฏิบัติตาม

โลกแต่ไม่หลงโลก และไม่ขวางโลก ถ้าหากเป็นดังนี้แล้วก็จะเรียกได้ว่า อยู่กับสมมติแต่ไม่หลงสมมติ **ไม่ให้สมมติมาเป็นนายเรา!**

สมมติบังวิมุติ วิมุตินั้นมีอยู่แต่สมมติปิดบังไว้ไม่ให้เห็น เปรียบเหมือนกับ **ข้าวสาร**นั้นมีอยู่ แต่มองเห็นเป็น **ข้าวเปลือก** เพราะมีเปลือกหุ้มห่อไว้ เมื่อเรากระเทาะเปลือกก็จะเห็นข้าวสาร เช่นเดียวกันถ้าเรา **พลิกสมมติ ก็จะเห็นวิมุติ** ถ้าไม่รู้จักสมมติ ไม่รู้จักสังขาร ก็คือไม่รู้จักธรรมนั่นเองเมื่อไม่รู้จักธรรมก็ทำให้ติดอยู่ในอุปาทาน ความยึดมั่น ทำให้ไม่มีความหลุดพ้น เมื่อไม่หลุดพ้นก็วุ่นวายอยู่อย่างนั้น ก่อชาติ ชรา มรณะ ให้เกิดขึ้นมา ตัวตนนี้มันเป็นของสมมติ เมื่อรื้อสมมตินี้ออก ก็จะเห็นแก่นของมันคือ **วิมุติ**

ถ้าเราเข้าใจว่า **นี่ตัวกูนั่นของกู** สภาพสิ่งแวดล้อมมันก็เป็นของเราไปด้วย มันจะมีเรื่องตามมามากมาย เพราะต้นเหตุคือ **มีตัวมีตน** ถ้าหากไม่เพิกถอนสมมติอันนี้ออก ก็ไม่มีทางที่จะเห็นวิมุติ **ตัวตนมันเป็นของสมมติ** เมื่อถอนสมมตินี้ออกก็จะเห็นแก่นของมันคือ **วิมุติ** ดังนั้นจงพลิกสมมติให้กลับเห็นวิมุติ!

พระนาคเสนกับพระยามิลินท์ ในคัมภีร์มิลินท์ปัญหาเป็นการสนทนาโต้ตอบปัญหาระหว่างพระยามิลินท์กับพระนาคเสน :

พระยามิลินท์: โยมขอทราบว่าพระผู้เป็นเจ้ามีนามว่าอะไร?

พระนาคเสน: เพื่อนๆเรียกข้าพเจ้าว่า นาคเสน แต่ชื่อและตัวบุคคลที่กล่าวถึงนั้นมิได้มีอยู่จริง!

พระยามิลินท์: ถ้าหากว่าพระนาคเสนมิได้มีอยู่จริง ถ้าเช่นนั้นผู้ที่ไปตักบาตรตักบาตรให้ใคร? ใครเป็นผู้รับ? เมื่อพระผู้เป็นเจ้าเป็นผู้รับบาตร ตัวพระผู้เป็นเจ้าก็ต้องมีอยู่จริง ทำไมพระผู้เป็นเจ้าถึงได้กล่าวเท็จ?

พระนาคเสน: ถามว่า โยมมาวัดนี้โดยเดินเท้ามา หรือว่ามาด้วยรถม้า?

พระยามิลินท์: มาด้วยรถม้า

พระนาคเสน: กล่าวต่อไปว่า ถ้าเช่นนั้นกรุณาชี้รถม้าของโยมให้อาตมาดูหน่อยม้านั้นเป็นรถม้าใช่ไหม ? ล้อรถคือรถม้าใช่ไหม ? เพลารถคือรถม้าใช่ไหม?

พระยามิลินท์: ตอบว่าไม่ใช่ทุกคำถาม

พระนาคเสน: กล่าวว่า เพราะฉะนั้นโยมคงเข้าใจคำว่า **นาคเสน** มีลักษณะเช่นเดียวกับรถม้า

สิ่งสำคัญในการสนทนาโต้ตอบ คือ คน สัตว์ สิ่งของ ภูเขา แม่น้ำตลอดจนชื่อเรียกสิ่งต่างๆเป็น **สังขาร** สิ่งผสมปรุงแต่ง เป็น **สมมติ** ทั้งสิ้นเป็นของปลอม มายา ไม่มีจริง !

๓. ธรรมชาติ ๒ ระบบ

๓.๑ สังขารธรรมคืออะไร? คำว่า **สังขาร** แปลว่า สิ่งปรุง ตรงกันข้ามกับคำว่า **วิสังขาร** ที่แปลว่าสิ่งที่ไม่ปรุง พระพุทธศาสนานั้น ไม่ได้กล่าวถึงเรื่องอื่นเลยนอกจากสองเรื่องนี้คือเรื่องของสิ่งที่มีการปรุง เป็นสัตว์ เป็นบุคคล จนเกิดมีความทุกข์ และเรื่องของสิ่งที่ไม่มีการปรุงแต่ง ก็ไม่เกิดทุกข์ คือเป็นเรื่องของ **นิพพาน** คำที่จะต้องทำความเข้าใจจึงมีอยู่สองคำคือ **สังขาร** และ **วิสังขาร** แม้จะมีคำอื่นแปลกออกไปความหมายก็อย่างเดียวกัน เช่นคำว่า **สังขตะ** ก็แปลว่าสิ่งที่ถูกปรุง **อสังขตะ** ก็แปลว่าสิ่งที่ไม่ถูกปรุง เช่นเดียวกับคำว่าสังขารและวิสังขาร

ถ้าเรารู้จักคำทั้งสองนี้แล้ว เป็นอันว่ารู้หมดไม่มีสิ่งอะไรเหลือ อะไรๆในสากลจักรวาลหรือนอกไปจากนี้ คือพูดว่า

ทั้งหมดก็แล้วกัน มันมีของสองสิ่งนี้เท่านั้นคือ สังขารและวิสังขาร **สังขาร** เป็นไปตามการปรุงแล้วก็มีผลจากการปรุง **วิสังขาร** ไม่มีการปรุงคือความสงบ ในเมื่อสังขารมีการปรุงมันก็ไม่สงบ

สังขารธรรม คือสภาพธรรมที่มีปัจจัยปรุงแต่งคือเกิดขึ้นได้ ได้แก่ จิต เจตสิก รูป **สังขารธรรม สังขตธรรม** คือสภาพของธรรมที่มีปัจจัยปรุงแต่ง มีการเกิดขึ้นและดับไป จะเห็นได้ว่าสังขารธรรมเน้นเฉพาะการเกิด ส่วนสังขตธรรม นั้นเน้นทั้งการเกิดและดับ มันก็คืออันเดียวกันนั่นแหละ ไม่ต้องไปสงสัย! ได้แก่จิต เจตสิก และรูป เพราะมันมีการเกิดมันก็ต้องมีการดับ !

ธรรมข้อใดที่อาจมีการเข้าใจผิดได้ พระพุทธเจ้าก็ทรงบัญญัติคำกำกับให้ชัดเจนยิ่งขึ้น เพื่อไม่ให้ผู้ใดเข้าใจความหมายของธรรมข้อนั้นผิด เมื่อพระองค์ทรงบัญญัติคำว่า **ธรรม** ที่เกิดมีปัจจัยทำให้เกิด **สังขารธรรม** (ธรรมที่มีสภาพปรุงแต่ง) นั้นเป็น **สังขตธรรม** คือธรรมที่ปรุงแต่งแล้วดับไป พระองค์ทรงบัญญัติคำว่า **สังขตธรรม** กับคำว่า **สังขารธรรม** เพื่อให้รู้ว่า ธรรมใดที่เกิดขึ้นธรรมนั้นมีปัจจัยทำให้เกิด เมื่อปัจจัยดับธรรมที่เกิดขึ้นเพราะปัจจัยนั้นก็ต้องดับ **สังขตธรรม** คือธรรมที่เกิดแล้วดับ ฉะนั้น **สังขารธรรม** คือธรรมที่มีปัจจัยปรุงแต่งนั้นจึงเป็น **สังขตธรรม**

สามัญลักษณะ หมายถึงภาวะที่เกิดขึ้น ที่เป็นแก่

สังขาร อย่างเสมอภาคกันไม่มียกเว้น ไม่ว่าสังขารนั้นจะมีจิตวิญญาณหรือไม่ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า**ไตรลักษณ์** คือลักษณะประจำสามอย่างของสังขาร เรียกอีกอย่างว่า **ธรรมนิยาม** หรือกฎข้อกำหนดที่แน่นอนของสังขารทั้งปวง สามัญลักษณะ ๓ อย่าง:

๑. **อนิจจตา** : ความเป็นของไม่เที่ยง ความเปลี่ยนแปลงไปตลอด

๒. **ทุกขตา** : ความเป็นทุกข์ คือทนอยู่ในสภาพเดิมไม่ได้

๓. **อนัตตตา** : ความเป็นของมิใช่ตัวตน ความมิใช่อัตตา

ไตรลักษณ์นิยมเรียกสั้นๆว่า **อนิจจัง ทุกขัง อนัตตตา**

พระบรมศาสดาได้แบ่งธรรมทั้งปวงออกเป็น ๒ อย่างคือ

๑. **สังขตธรรม** คือธรรมที่ถูกปรุงแต่ง ได้แก่ธรรมที่มีปัจจัย สภาวะที่เกิดจากปัจจัยปรุงแต่งขึ้น สภาวะที่ปัจจัยทั้งหลายมาร่วมกันแต่งสรรค์ขึ้น สิ่งที่ปัจจัยประกอบกันเข้า หรือสิ่งที่ปรากฏและเป็นไปตามเงื่อนไขของปัจจัย เรียกอีกอย่างว่า **สังขาร** ซึ่งมีรากศัพท์และคำแปลเหมือนกัน หมายถึงสภาพทุกอย่างทั้งทางวัตถุและทางจิตใจทั้งรูปธรรมและนามธรรม ทั้งที่เป็นโลกียและโลกุตตระ ทั้งที่ดีและที่ชั่ว และที่เป็นกลางๆทั้งหมด เว้นแต่นิพพาน

๒. **อสังขตธรรม** คือธรรมที่ไม่ถูกปรุงแต่ง ได้แก่ธรรมที่ไม่มีปัจจัยหรือสภาวะที่ไม่เกิดจากปัจจัยปรุงแต่ง ไม่เป็นไปตามเงื่อนไขของปัจจัย เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า **วิสังขาร** ซึ่ง

แปลว่าสภาวะที่ปลอดสังขาร หรือสภาวะที่ไม่มีปัจจัยปรุงแต่ง หมายถึง **นิพพาน**

๓.๒ **สังขตธรรม** คือธรรมทั้งหลายที่ถูกปรุงแต่งด้วย**ปัจจัย ๔** คือ **กรรม จิต พืชนิยาม** และ อุตุนิยาม สังขตะธรรมจึงได้แก่ **รูป จิต เจตสิก** เท่านั้นที่มี**ลักขณรูป** คือรูปที่มีการเกิดดับและ สืบต่อกันไป สังขารธรรม และสังขตธรรมหมายถึงสภาพธรรมอย่างเดียวกัน

สังขารธรรม ธรรมของสังขาร เป็นธรรมที่มีประจำโลก เพราะโลกนี้คือสังขารอยู่แล้ว เป็นธรรมชาติ จะเป็นมนุษย์ เทวดา รูปพรหม อรูปพรหมก็ตาม ก็มี **สังขารธรรม** ตลอดถึงโลกุตตรจิต ก็เป็นสังขารธรรม จึงกล่าวได้ว่า **จิตทั้งหมด เจตสิกทั้งหมด** และ **รูปทั้งหมด** เป็น **สังขารธรรม** สังขารธรรมจึงอาจแบ่งออกเป็นโลกียสังขารธรรม และโลกุตตรสังขารธรรม

โลกียสังขารธรรม มองกว้างๆก็คือ อบายสัตว์ มนุษย์ เทวดา รูปพรหม และอรูปพรหม เป็นสังขารธรรม และสังขารโลกด้วย เพราะจิต เจตสิก พวกนี้เข้าไปรู้**สังขารโลก** คือสิ่งปรุงแต่งโลก ในที่นี้หมายถึงต้องสลายไป ฉิบหายไป รวมความว่าทั้งตัวอารมณ์ ทั้งผู้รับอารมณ์ ก็ถูกปรุงแต่งทำให้ต้องตายเกิด วนเวียนอยู่ใน**วัฏฏสงสาร**

โลกุตตรสังขารธรรม ประกอบด้วย โลกุตตรจิต8 เจตสิก ๓๖ เป็นสังขารเพราะถูกปรุงแต่งก็จริง แต่สิ่งที่ถูกรู้

หมายถึงอารมณ์นั้นไม่ใช่สังขารโลก หรือ สังขารทุกข์เพราะอารมณ์ที่ถูกรู้นั้นไม่เป็นทุกข์ คืออารมณ์ **พระนิพพาน** ทั้งๆ ที่จิต และเจตสิกเองถูกปรุงแต่ง แต่เมื่ออารมณ์เป็นพระนิพพาน ตัวสังขารนี้เลยไม่เป็นทุกข์จึงเป็น **โลกุตตรสังขารธรรม**

เมื่อกล่าวถึงสังขารธรรมหรือสังขตธรรม เป็นสภาวธรรมที่เกิดเพราะเหตุปัจจัย ไม่มีใครบังคับให้สภาพหนึ่งสภาพใดเกิดขึ้นได้ ในโลกนี้ไม่มีสภาพธรรมอย่างหนึ่งอย่างใดที่เกิดขึ้นมาลอยๆ แต่ทั้งหมดเกิดเพราะเหตุปัจจัย ไม่อยู่ในอำนาจบังคับบัญชาของใครทั้งสิ้น!

ยอดของสังขตธรรม มรรคมีองค์ ๘ ที่พระพุทธเจ้าแนะนำให้ปฏิบัติเป็นทางดำเนินหรือทางปฏิบัติเพื่อให้ถึงความดับทุกข์ ทุกข้อทั้ง ๘ ข้อเป็น **สังขาร** คือสิ่งผสมปรุงแต่ง เกิดจากเหตุปัจจัย ต้องปฏิบัติต้องกระทำ เช่น ต้องปฏิบัติอบรมทิฏฐิคือความเห็นให้ถูกต้องจึงจะเกิดเป็น **สัมมาทิฏฐิ** ต้องปฏิบัติอบรมความดำริให้ถูกต้องจึงเกิด **ดำริชอบ** เป็นต้น ถ้าไม่ทำไม่ปฏิบัติ มรรคมีองค์ ๘ ก็ไม่เกิดขึ้น !

เพราะฉะนั้นพระพุทธองค์จึงได้ตรัสว่า มรรคมีองค์ ๘ นี้เป็น**ยอดของสังขตธรรม** เพราะมรรคมีองค์ ๘ นี้ เมื่อได้ปรุงแต่งขึ้นจนเป็น มรรคสมังคี กำจัดกิเลสได้หมดสิ้นก็ **เสร็จกิจ** แล้ว ไม่ต้องปรุงแต่งกันอีกต่อไป ! จึงชื่อว่าเป็น

ยอด เหมือนอย่างขึ้นต้นไม้เมื่อถึงยอดแล้วก็ไม่ต้องขึ้นต่อไปอีก เมื่อปฏิบัติมรรคมี องค์ ๘ จนเกิดมรรคสมังคีแล้ว ก็กำจัดกิเลสได้หมดแล้วเป็นอันว่าหมดกิจที่ต้องกระทำจึงไม่ต้องปฏิบัติไม่ต้องทำอีกต่อไป ! **มรรคสมังคีคืออะไร?**

๓.๓ **อสังขตธรรม** วิสังขาร หรือ อสังขตธรรม เป็นสภาวะที่ไม่ปรุง ปราศจากการปรุงนั่นแหละเป็นนิโรธธาตุ เป็นนิพพานธาตุ อสังขตธรรม แปลว่าธาตุที่ไม่มีการปรุง นิพพานคือไม่มีการปรุง! ฉะนั้นจึงว่างอย่างยิ่ง ว่างจากกิเลส ว่างจากความทุกข์ ว่างจากความยึดถือ ก็เลยว่างจากสิ่งที่มันเป็นปัญหา แต่มันไม่ใช่ไม่มีอะไร!

มันมีความว่างนั่นแหละเป็นตัวธรรมะ และมีพระบาลีตรัสไว้ว่า **นิพพานํปรมํสุขํ** นี่เป็นภาษาชาวบ้าน เพราะชาวบ้านเขาชอบความสุข จะพูดว่านิพพานเป็นที่สุดแห่งความทุกข์ชาวบ้านจะไม่สนใจ ฟังดูคล้ายๆกับจะไม่มีประโยชน์อะไร บางคราวพระพุทธเจ้าตรัสว่า **นิพพานเป็นสุขอย่างยิ่ง** แต่นับว่าน้อยมากพบได้แห่งสองแห่ง ในพระไตรปิฎก แต่ที่ตรัสว่า **นิพพานเป็นที่สุดแห่งทุกข์** พบได้เต็มไปหมดทั่วไปหมดในพระไตรปิฎก ในพระคัมภีร์นั้นพูดความจริง **ภาษาธรรม!**

๓.๔ **สังขตลักษณะ** อาจกล่าวอีกนัยหนึ่งเพื่อความเข้าใจคือ **ความเป็นเหตุเป็นผล** สังขตลักษณะเป็นสิ่ง

ที่เป็นเหตุเป็นผลทั้งสิ้น ต้องปรุง ต้องทำ ต้องแต่งต้องทำเหตุ ผลนั้นก็เป็นผลเนื่องจากเหตุ แต่ก็นับว่าเป็น**สังขตธรรม** ด้วยเพราะเนื่องกันกับเหตุที่ปรุงแต่งนั้น สังขตธรรมทั้งหมดจึงเป็นเหตุเป็นผล จึงต้องมีการเกิดดับในปัจจุบันนี้ บางคนมักจะ**หวังผลโดยไม่สร้างเหตุ** ก็โดยการขอ! สังขตลักษณะของสังขตธรรมมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ในการสวดทำวัตรเช้ากล่าวว่า ไม่ควรยึดมั่นถือมั่น โดยให้คิดเสียว่า **"สักแต่ว่าธาตุ"**

สักแต่ว่าธาตุ คำว่า**ธาตุ** แปลว่า**ทรง** หรือ**ดำรง** และมีความหมายว่า**ทรงอยู่** หรือ **ตั้งอยู่** ตามธรรมชาติของคนหากแต่การว่าการดำรงอยู่หรือการทรงตัวอยู่ของมันนั้นมีความหมายแตกต่างกันเป็น ๒ อย่าง จึงอาจแบ่งธาตุออกเป็น ๒ ประเภทคือ เหตุที่มีปัจจัยปรุงแต่งอันเรียกว่า **สังขตธาตุ** ประเภทหนึ่ง และที่ไม่มีปัจจัยปรุงแต่งอันเรียกว่า **อสังขตธาตุ** อีกประเภทหนึ่งนั้นเอง

โดยความจริงแท้แล้ว **สังขตธาตุ** ทั้งหลายเป็นเพียงมายา หรือว่าตัวมายานั้นแหละคือตัวตนแห่งสังขตธาตุ ซึ่งแสดงให้เห็นสืบไปว่า ธาตุเหล่านั้นเป็นของว่างจากตัวตนอันแท้จริง **มันเป็นสักว่าธาตุ** ประเภทที่เป็นมายาเพราะมีแต่ความเปลี่ยนแปลงอย่างเดียว ไม่มีอย่างอื่นในตัวที่เราเรียกว่า**ธาตุ** แต่เราก็ต้องเรียกว่า **ธาตุ** เพราะมันมีอาการแห่งการทรงตัวของมันเองอยู่ได้ ในช่วงระยะเวลาหนึ่ง แม้

ด้วยอาการอย่างนี้ก็จัดได้ว่าเป็น**สังขต** หรือความเป็นเองได้อย่างหนึ่ง นี่แหละคืออาการหรือความหมายของคำว่า **สักแต่ว่าธาตุ** ของธาตุทั้งหลายประเภทนี้

สังขตลักษณะ มีพระพุทธพจน์ตรัสเกี่ยวกับสังขตลักษณะว่า : ภิกษุทั้งหลาย สังขตลักษณะแห่งสังขตธรรมสามอย่างเหล่านี้มีอยู่ สามอย่างเป็นอย่างไรเล่า ? สามอย่างคือ

๑. มีความเกิดปรากฏ อุปปาโท ปัญญายติ
๒. มีความเสื่อมปรากฏ วโย ปัญญายติ
๓. เมื่อตั้งอยู่มีภาวะอย่างอื่นปรากฏ ฐิตสังส อัญญตติ ปัญญายติ

ภิกษุทั้งหลายสามอย่างเหล่านี้แล คือสังขตลักษณะแห่งสังขตธรรม

สังขตลักษณะ อาจอาจกล่าวได้ว่ามี สามอย่างคือ:

๑. **มีความเกิด** Its arising is apparent เป็นความเกิดของทั้งสิ่งมีชีวิต และสิ่งไม่มีชีวิต เกิดจากปัจจัยต่างๆ รวมตัวกันเข้า ทำให้เกิดรูปร่างตามลักษณะของสิ่งที่เกิด.

๒. **มีความดับ** Its passing away or subsidence is apparent คือความดับสลายปรากฏ ความดับของสิ่งนั้นเกิดจากขาดปัจจัยปรุงแต่ง หรือเสื่อมสลายไปตามกาลเวลา

๓. **เมื่อตั้งอยู่มีความแปรปรวน** While persisting alteration or changeability is apparent. มีความแปร

เปลี่ยนแปลงเมื่อตั้งอยู่ ความเปลี่ยนแปลงของสิ่งเหล่านั้น เกิดอยู่ระหว่างการเกิดและการดับ ทุกสิ่งย่อมมีการเปลี่ยนแปลง

๓.๕ อสังขตลักษณะ เป็นธรรมที่ไม่ถูกปรุงแต่ง จึงพ้นจาก**สังขาร** สังขตธรรมหรือภาวะที่พ้นจากอริยมรรคมีองค์ ๘ อสังขตธรรมเป็นธรรมที่ผู้ปฏิบัติไม่ต้องปรุงแต่ง ไม่ต้องทำ ไม่ต้องปฏิบัติ ธรรมที่เป็นอสังขตธรรมมีอยู่ เรียกว่า **วิสังขาร** หรือ **นิพพาน** มีพุทธวจนเกี่ยวกับอสังขตธรรม ตรัสไว้ว่า : ภิกษุทั้งหลาย อสังขตลักษณะของอสังขตธรรมสามอย่างเหล่านี้มีอยู่ สามอย่างอย่างไรเล่า? สามอย่างคือ

๑. ไม่ปรากฏมีการเกิด
๒. ไม่ปรากฏมีการเสื่อม
๓. เมื่อตั้งอยู่ไม่มีภาวะอย่างอื่นปรากฏ

ภิกษุทั้งหลาย สามอย่างนั่นแล คืออสังขตลักษณะของอสังขตธรรม

พุทธทาสภิกขุกล่าวเกี่ยวกับ **อสังขตลักษณะ** หรือ **นิพพาน** ในหนังสือหัวใจนิพพานไว้ว่า : นิพพานไม่ใช่อารมณ์ไม่มีอารมณ์ ไม่เป็นอารมณ์ อารมณ์ อย่างรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ และธัมมารมณ์มันก็ไม่มี มันเลย**เหนืออารมณ์**เหนือการปรุงแต่ง เหนือสังขาร ถ้าจะพูดง่ายๆตรงๆ ว่า จิตเกลี้ยง คือไม่มีอารมณ์ **นิพพาน** ความน่ามหัศจรรย์

คือ มันช่างไม่ไปเสียทุกอย่าง คือไม่ใช่ ไม่มี ไม่เป็นไม่ปรุง ไม่ทำ และไม่ถูกกระทำ เป็นสภาวะ**อนารมณ์** คือสิ้นสุดแห่งทุกข์ สิ้นสุดแห่งอารมณ์ จิตหน่วงเอามาเป็นอารมณ์ไม่ได้ ! **น่าอัศจรรย์ไหม?**

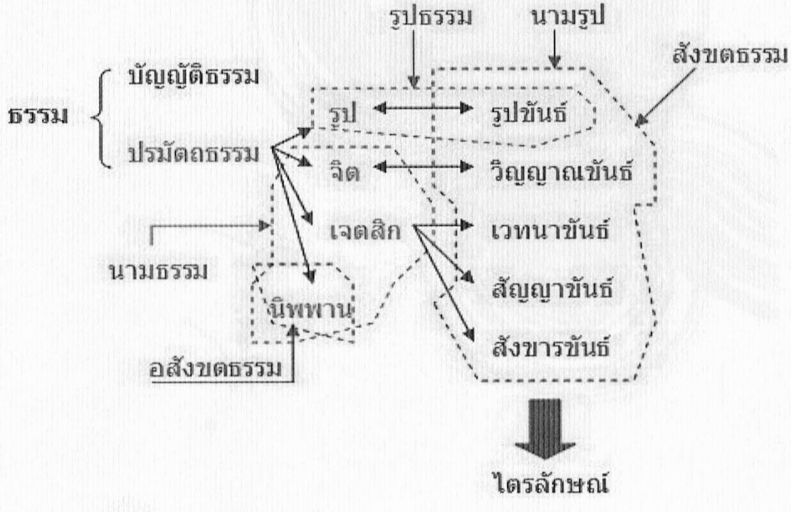
ว่างจากการปรุงแต่งเป็นอย่างไร? การดำรงอยู่หรือมีอยู่ของความว่างจากการปรุงแต่งหรือการเปลี่ยนแปลงนั้น คือการมีอยู่แห่งความไม่มีการปรุงแต่งหรือเปลี่ยนแปลง **อ่านแล้วงง!** ต่อเมื่อเรารู้จักสิ่งที่มีการปรุงแต่งเปลี่ยนแปลงอย่างทั่วถึงแล้วเท่านั้น จึงจะทราบได้ว่า ความไม่มีแห่งการปรุงแต่งและการเปลี่ยนแปลง มันมีสภาวะอันแท้จริงอย่างไร? เราอย่าไปนึกเสียว่าสภาวะแห่งความไม่ปรุงแต่งและการเปลี่ยนแปลงนั้นหมายถึง **ความไม่มีอะไรเลย** คือเป็นของว่างเปล่า สูญเปล่า

สุญญตา เป็นอีกคำหนึ่ง ที่คนทั่วไป มักจะคิดว่า ว่างเปล่า หายสิ้นไปหรือ ขาดสูญ ซึ่งเป็นความเห็นผิด ในทางธรรมคำว่า ถ **สูญ** มีความหมายหลายแง่หลายระดับ อาจแปลว่าสภาพที่พ้นจากความเป็นสัตว์ บุคคล ตัวตน เรา เขา หรืออาจหมายถึงความว่างจาก กิเลส มีราคะ โทสะ โมหะ เป็นต้น

ถ้ายังไม่สามารถที่จะมองเห็นว่ามีอะไรอยู่ในความว่างจากความคิดปรุงแต่ง ก็ขอให้ถือว่ามี **สภาวะที่ปราศจากการปรุงแต่งและการเปลี่ยนแปลง** อยู่อย่างหนึ่งก็แล้วกัน เพราะเราต้องไปศึกษาให้รู้ถึงสภาวะที่มีการปรุงแต่งและการเปลี่ยนแปลงให้ชัดเจนเสียก่อน จึงจะเข้าใจสภาวะที่ตรงกันข้าม และความมีชนิดที่ตรงกันข้ามนี้ได้ คือสภาวะที่ไม่ปรุงแต่ง !

ภาพที่ ๓ ธรรม และ สังขาร

เกิดขึ้น
ตั้งอยู่
ดับไป
๑

๔. *สังขารในไตรลักษณ์*

๔.๑ ไตรลักษณ์คืออะไร? เป็นบัญญัติที่เรียกว่า **ธรรมนิยาม** ไตรลักษณ์ตั้งชื่อตามลักษณะอาการของธรรมนิยามคือ **ความไม่เที่ยง**ของสังขาร **ความทุกข์** ของสังขาร และ **ความไม่ใช่ตัวตน** บังคับไม่ได้ของสังขาร มีพระพุทธพจน์เกี่ยวกับไตรลักษณ์ว่า :ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ไม่ว่าตถาคตทั้งหลายจะเกิดขึ้นหรือไม่เกิดขึ้นก็ตาม ธาตุหรือสิ่งที่ทรงตนเองอยู่ได้เอง ความตั้งอยู่โดยธรรมดา ความแน่นอนโดยธรรมดา อันนี้ตถาคตตรัสรู้บรรลุธาตุนั้นว่า **สังขารทั้งปวงไม่เที่ยง สังขารทั้งปวงเป็นทุกข์ ธรรมทั้งปวงเป็นอนัตตา** ได้หยั่งรู้แล้ว จึงบอก แสดง บัญญัติ แต่งตั้งเปิดเผย จำแนก ทำให้ตื้นว่า สังขารทั้งปวง**ไม่เที่ยง** สังขารทั้งปวง**เป็นทุกข์** และธรรมทั้งปวงเป็น**อนัตตา**

กฎธรรมชาติ มีหลักใหญ่อยู่ ๒ หมวดที่ถือได้ว่าพระพุทธเจ้าทรงแสดงในรูปของกฎธรรมชาติคือ ***ไตรลักษณ์*** และ ***ปฏิจจสมุปบาท*** ความจริงธรรมทั้ง ๒ หมวดถือได้ว่าเป็นกฎเดียวกัน แต่แสดงในคนละแง่คนละมุม เพื่อจะให้มองเห็นความจริงอันเดียวกัน คือ **ไตรลักษณ์** มุ่งแสดง ***ลักษณะ*** ของสิ่งทั้งหลายที่ปรากฏให้เห็นว่าเป็นอย่างนั้น ส่วน**ปฏิจจสมุปบาท** มุ่งแสดง***อาการ*** ที่สิ่งทั้งหลายมีความสัมพันธ์เนื่องอาศัยเป็นเหตุปัจจัยสืบต่อแก่กันในกระแส

กฎไตรลักษณ์นี้ ใช้ได้ใน ๓ ภพ คือภาวะที่อยู่ของสัตว์มี ๓ ภพคือ

๑. **กามภพ** ภพของผู้ที่ยังเสวยกามคุณ
๒. **รูปภพ** ภพของผู้เข้าถึงรูปฌาน และ
๓. **อรูปภพ** ภพของผู้เข้าถึงอรูปฌาน

ทั้ง ๓ ภพนี้เป็นสังขตธาตุ แต่ใช้ไม่ได้กับพระนิพพานหรืออสังขตธาตุ เพราะธรรมชาติใน ๓ ภพมีการเกิดขึ้น ตั้งอยู่และดับไปหรือเกิด แก่ เจ็บ ตาย แต่ใช้ไม่ได้กับนิพพาน เพราะนิพพานมีคุณสมบัติตรงกันข้ามคือพระนิพพานเป็นสิ่งที่เที่ยง ไม่ทุกข์ ไม่แปรปรวน เป็นธรรมชาติที่ ไม่เกิด ไม่แก่ ไม่เจ็บ และไม่ตาย!

๔.๒ สังขารในไตรลักษณ์ หรือสามัญลักษณะ สังขารในไตรลักษณ์หมายถึงร่างกาย ตัวตน สสาร สิ่งที่ประกอบกันขึ้นจากธาตุ ๔ สังขารในความหมายนี้แบ่งเป็น ๒ อย่าง

คือ **สังขารที่มีใจครอง** อุปาทินกสังขาร คือสิ่งที่มีชีวิต มีจิต วิญญาณสามารถเคลื่อนไหว รับ จำ คิด รู้อารมณ์ได้ ได้แก่มนุษย์ อมนุษย์ สัตว์ดิรัจฉานเป็นต้น สังขารอีกอย่าง คือ **สังขารที่ไม่มีใจครอง** อนุปาทินกสังขาร คือสิ่งที่ไม่มีชีวิต ไม่มีจิตวิญญาณ รับ จำ คิด รู้อารมณ์ไม่ได้ ได้แก่ต้นไม้ ภูเขา ดิน น้ำ รถ เรือเป็นต้น สังขารในความหมายนี้จัดเป็นรูปขันธ์ในขันธ์ห้า มิใช่สังขารขันธ์ มีลักษณะเสมอกัน โดยเป็นอนิจจัง ทุกขัง และอนัตตา

สังขารในไตรลักษณ์อีกอย่างหนึ่งที่หมายถึง **สภาวะที่ถูกปรุงแต่ง**คือสภาวะที่เกิดจากเหตุปัจจัยปรุงแต่งขึ้นทุกอย่าง ไม่ว่าจะเป็นรูปธรรมหรือนามธรรมก็ตาม จะเป็นด้านร่างกายหรือจิตใจก็ตาม มีชีวิตหรือไม่มีชีวิตก็ตาม อยู่ในจิตใจหรือเป็นวัตถุภายนอกก็ตาม เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า **สังขารธรรม** คือทุกสิ่งทุกอย่างยกเว้นนิพพาน จะเห็นได้ว่าสังขารในขันธ์ ๕ มีความหมายแคบกว่าในไตรลักษณ์ หรือเป็นเพียงส่วนหนึ่งของสังขารในไตรลักษณ์

ไตรลักษณ์ เป็นความจริงของธรรมชาติฝ่ายปรุงแต่งหรือสังขตธรรมโดยเฉพาะคือ ธาตุ ๖ อายตนะ ขันธ์๕ อันเป็นที่ตั้งแห่งความยึดมั่น อุปาทาน ดังนั้นสังขารในไตรลักษณ์มีพุทธวจนตรัสว่า **สัพเพ สังขารา ทุกขา** แปลเป็นไทยว่าสังขารทั้งปวงเป็นทุกข์ มีพระบาลีกล่าวว่า **สัพเพ สังขารา อนิจจา** ก็หมายความว่าทุกสิ่งทุกอย่างในโลก

เช่น คน สัตว์ วัตถุ ดิน น้ำ ลม ไฟ เปลี่ยนแปลงตลอดเวลาไม่หยุดยั้ง รวมทั้ง ความคิด ความรู้สึก ความรัก ความโกรธ ความชอบใจ ความจำความรู้สึกทางระบบประสาท คือวิญญาณ ทั้งหมดนั้นเคลื่อนไหว ไม่หยุดนิ่ง **สัพเพ สังขารา** ในที่นี้คือขันธ์ ๕ รูป ร่างกาย วิญญาณ ประสาท ความรู้สึก ความคิด

สัพเพ ธัมมา อนัตตา ก็เป็นความจริงตามธรรมชาติของไตรลักษณ์ทำไมจึงใช้คำว่า **ธัมมา** ไม่ใช้คำว่า **อนัตตา** มันต่างกันอย่างไร? ธัมมาก็หมายถึง **สังขาร** และ **วิสังขาร** คือสิ่งที่มีปัจจัยปรุงแต่งและสิ่งที่ไม่มีปัจจัยปรุงแต่ง ได้แก่ทุกสิ่งบรรดามี หรือ **สรรพสิ่ง** ในโลกเป็นอนัตตา คือไม่มีตัวตน **บอกไม่ฟัง สั่งไม่เชื่อ** เขาเป็นของเขาเองตามเหตุปัจจัย! ดังนั้นวิสังขาร **ไม่เป็นอนิจจัง** คือไม่มีการเปลี่ยนแปลง วิสังขาร **ไม่เป็นทุกข์** คือเป็นสภาวะบรมสุข แต่วิสังขารเป็นอย่างเดียวคือ **อนัตตา**

๔.๓ ทำไมปุถุชนไม่เห็นไตรลักษณ์? มีคำกล่าวไว้ว่า**ธรรมะแสดงตัวตลอดเวลา** หมายความว่าอาการ ๓ อย่างของไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา เป็นสามัญลักษณะของสิ่งทั้งหลาย มันแสดงตัวและเกิดขึ้นตลอดเวลา ทำไมมนุษย์ส่วนมากไม่เห็น การที่มนุษย์ส่วนมากมองไม่เห็นไตรลักษณ์ เพราะมันมีสิ่งที่ปิดบัง ซ่อนคลุมเอาไว้ถ้าหากไม่ตั้งใจพิจารณาจริงๆแล้ว ก็ยากที่จะเห็นได้ สิ่งปิดบังไตรลักษณ์คือ :

๑. สันตติ ปิดบังอนิจจะลักษณะ

๒. อิริยาบท ปิดบังทุกขังลักษณะ

๓. ฆนะ ปิดบังอนัตตาลักษณะ

ข้อที่ ๑ **สันตติ** ผู้รู้กล่าวว่าเพราะไม่ได้มนสิการ ความเกิดและความดับหรือความเกิดขึ้นและความเสื่อมสิ้นไป จึงถูกสันตติคือ**ความสืบต่อ** ความเป็นไปอย่างต่อเนื่องปิดบังไว้ อนิจจลักษณะจึงไม่ปรากฏ เช่นภาพเคลื่อนไหวในภาพยนตร์ที่เราเห็นอย่างต่อเนื่องนั้น ความจริงเป็นภาพที่เกิดดับอย่างรวดเร็ว อย่างน้อย ๑๖ ภาพต่อวินาที ทำให้ตามนุษย์ไม่สามารถเห็นเกิดดับได้ ความเปลี่ยนแปลงนั้นเกิดขึ้นในร่างกายเราตลอดเวลา ทั้งที่มองเห็นได้ และมองไม่เห็น

ข้อที่ ๒ **อิริยาบท** เพราะมิได้มนสิการ คิดพิจารณาด้วยปัญญา ถึงความบีบคั้นที่มีอยู่ตลอดเวลา จึงถูกอิริยาบทความยักย้ายเคลื่อนไหวปิดบังทุกข์ลักษณะเอาไว้ ที่เกิดขึ้นตลอดเวลาคือ ร่างกายเมื่อขาดอ๊อกซิเจนก็เป็นทุกข์จะตายเอา! จึงต้องมีการหายใจเข้าออก แต่คนทั่วไปที่ไม่ได้พิจารณาก็ไม่รู้คุณค่าของการหายใจ หายใจทิ้งหายใจขว้างตลอดเวลา!

ข้อที่ ๓ **ฆนะ** ก็เพราะไม่ได้มนสิการ พิจารณาด้วยปัญญา ความแยกย่อยออกเป็นส่วนเป็นธาตุ จึงถูก **ฆนะ** ความเป็นแท่ง เป็นก้อน เป็นชิ้น เป็นอัน เป็นมวลหรือเป็นหน่วยรวมปิดบังไว้ อนัตตลักษณะจึงไม่ปรากฏ ดังคำที่กล่าว

ว่า **เห็นเสื้อกางเกงแต่ไม่เห็นผ้าเห็นด้าย !**

การที่สังขารไม่เที่ยงนี่แหละที่กลายเป็นประโยชน์ ถ้าหากสังขารมันเที่ยงเสียแล้ว มันเปลี่ยนแปลงอะไรไม่ได้ มันก็ตายด้านไปเสียอย่างนั้น เด็กก็เป็นเด็กตลอดไป คนแก่ก็แก่อยู่เช่นนั้นไม่ตายสักที ! หรืออาจกล่าวได้ว่า **โลกจะหยุดหมุนและดำเนินไปถ้าไม่มีอนิจจัง !**

๔.๔ การพิจารณาไตรลักษณ์ อนิจจังความไม่เที่ยงของธาตุขันธ์ชรามรณะ decay and death คือความสำนึกในความขาด พลาด หรือพลัดพรากจากชีวิตนั้นๆ ความรู้สึกว่าตัวตนถูกคุกคามด้วยความสูญสิ้น สลาย หรือการพลัดพรากจากการได้มีได้เป็นนั้นๆ จึงเกิดความคับแค้นขัดข้อง ขุ่นมัว หดหู่ ซึมเซากระวนกระวาย และทุกข์เวทนาต่างๆ

อีกนัยหนึ่ง **ชรามรณะ** เป็นสภาพของธาตุขันธ์ที่เปลี่ยนไปตามกาลเวลาเป็นสามัญลักษณะที่เรียกว่า **ไตรลักษณ์** คืออนิจจัง ธาตุขันธ์ไม่เที่ยงแท้แน่นอนไม่จีรังยั่งยืน ไม่มีตัวตนที่แท้จริง และประกอบด้วย รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ เมื่อดำรงอยู่ระยะเวลาหนึ่งเรียกว่า **ชรา** ก็ดับไปสลายไปเรียกว่า **มรณะ** เป็น **สุญญตา** ความว่างเปล่า! เพราะเปลี่ยนแปลงเกิด แก่ เจ็บ ตาย!

ความไม่เที่ยงแท้ของร่างกาย ท่านแนะนำให้พิจารณา

อย่างหยาบๆเป็นวัยๆ คือ ปฐมวัย มัชฌิมวัย และปัจฉิมวัย หมายถึงการเป็นเด็ก เป็นผู้ใหญ่และเป็นคนแก่ชรา ซึ่งมีลักษณะแห่งการเกิดขึ้น ปรากฏอยู่ชั่วคราว แล้วก็ตายไปในที่สุด!

ความไม่เที่ยงของความคิด ปุถุชนส่วนมากมักหลงไปกับความคิดปรุงแต่งและไม่รู้ว่าความคิดมันมีการเปลี่ยนแปลง ! เวลาที่คนเรามีความคิดเรื่องหนึ่งเกิดขึ้นในใจแล้ว ต่อมาความคิดนั้นดับไป จะเป็นเวลาสั้นยาวเพียงใดก็ตาม ก็กล่าวได้ว่าไม่เหมือนกันสักระยะเดียวในระยะที่ความคิดแรกเกิดขึ้น บุคคลนั้นก็จะมีลักษณะอย่างหนึ่ง ครั้นความคิดนั้นดับไปแล้ว บุคคลนั้นก็จะมีลักษณะอีกอย่างหนึ่ง จะเห็นได้ว่ามีความเปลี่ยนแปลงทั้งทางรูปธรรม และนามธรรมของคนหรือสัตว์ ในระหว่างที่มีความคิดนั้น ความเปลี่ยนแปลงนี้จะมีอยู่ติดต่อกันไม่ขาดสาย และถี่กว่าที่เราเคยคิดเคยนึกกัน ความคิดเรื่องหนึ่งๆตั้งแต่ต้นจนจบ บางกรณีก็กินเวลาเพียง ๑ วินาทีก็ได้เพราะฉะนั้นในเวลา ๑ วินาทีความเป็นอนิจจังเปลี่ยนแปลงก็เกิดขึ้นได้กับจิตทุกดวง! ดังนั้นให้นึกเสมอว่า จิตมนุษย์มีโอกาศพัฒนาให้ดีขึ้นตลอดเวลา ทุกวินาทีที่ผ่านไปมีคุณค่าทั้งนั้น!

๕. สังขารในปฏิจจสมุปบาท

๕.๑ ปฏิจจสมุปบาทคืออะไร? คำว่าปฏิจจสมุปบาท มาจากคำว่า **ปฏิจจ** หมายถึงเกี่ยวเนื่องกัน สัมพันธ์กัน **สํ** หมายถึงพร้อมกัน ด้วยกัน และคำว่า **อุปบาท** ที่แปลว่าการเกิดขึ้น **ปฏิจจสมุปบาท** จึงหมายถึง สิ่งที่อาศัยกันเกิดขึ้นได้แก่ภาวะของสิ่งที่ไม่เป็นอิสสระของตน ต้องอาศัยกันและกัน จึงเกิดขึ้นได้ ถ้าจะกล่าวเพื่อความเข้าใจ ปฏิจจสมุปบาทเป็นธรรมที่แสดงกฎธรรมชาติ ความเป็นเหตุเป็นผล ความเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กัน จนเป็นผลให้เกิด**ทุกข์** และแสดงสาเหตุที่ทำให้ทุกข์นั้นดับลง หรือกล่าวอย่างสั้นว่า **ปฏิจจสมุปบาท** คือกระบวนการเกิดทุกข์และดับทุกข์ซึ่งอาศัยเหตุปัจจัย ดังนั้นกระบวนการทั้งหมดของปฏิจจสมุปบาทเป็น**สังขาร ปฏิจจสมุปบาท** มีชื่อเรียกอย่างอื่นอีกคือ

๑. **ธัมมฐิตตา** หรือ **ธรรมธิติ** แปลว่าความดำรงอยู่แห่งธรรม

๒. **ธัมมนิยามตา** หรือ **ธรรมนิยาม** แปลว่าความแน่นอนแห่งธรรม ตามธรรม

๓. **อิทัปปัจจยตา** แปลว่าความมีสิ่งนี้เป็นปัจจัย

๔. **ตถตา** แปลว่าความเป็นเช่นนั้นเอง

๕. **อวิตถตา** แปลว่าไม่ผิดจากความเป็นเช่นนั้นเอง

๖. **อนัญญถตา** แปลว่าความไม่เป็นอย่างยิ่ง

๗. **ปัจจยาการ** แปลว่าอาการแห่งปัจจัย

ปฏิจจสมุปบาท เป็นธรรมที่แสดงกฎธรรมชาติ ถึงความเป็นเหตุเป็นผลและเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กัน จนเป็นผลให้เกิด**ทุกข์** และยังแสดงเหตุที่ทำให้**ทุกข์** ดับลงไปได้ โดยทุกข์ที่ว่านี้เป็นทุกข์ทางใจที่เป็น **อุปาทานทุกข์** หรือทุกข์ที่เกิดจากความยึดมั่นถือมั่นนั่นเอง ดังนั้น **ปฏิจจสมุปบาท** จึงหมายถึงกลไกในการเกิดทุกข์ในมนุษย์ เพราะองค์ประกอบของ ปฏิจจสมุปบาท ทั้งหมดมีในมนุษย์เท่านั้น!

หลักการของ**ปฏิจจสมุปบาท** นั้นตั้งอยู่บนหลักการของวิทยาศาสตร์โดยสิ้นเชิงคือเกี่ยวกับเหตุและผล เพียงแต่ที่พระพุทธองค์ทรงกล่าวไว้นั้น จะต้องปฏิบัติและเห็นด้วยตัวเอง เรียกว่าเป็น**ปัจจัตตัง** จึงเป็นที่เคลือบแคลงสงสัยแก่บุคคลทั่วไปที่เพียงแต่รู้แต่ยังไม่ได้ปฏิบัติ !

๕.๒ กระบวนการปฏิจจสมุปบาท วงจรปฏิจจสมุปบาท หรือกระบวนการเกิดทุกข์ เป็นกระบวนการที่ต่อเนื่องกันไป จึงอาจจะเรียกว่า **กระบวนการลูกโซ่**

ซึ่งมีองค์ประกอบ ๑๒ อย่างคือ

อวิชชา (1)	เป็นปัจจัยให้เกิด	**สังขาร (2)**
สังขาร	เป็นปัจจัยให้เกิด	**วิญญาณ (3)**
วิญญาณ	เป็นปัจจัยให้เกิด	**นามรูป (4)**
นามรูป	เป็นปัจจัยให้เกิด	**สฬายตนะ (5)**
สฬายตนะ	เป็นปัจจัยให้เกิด	**ผัสสะ (6)**
ผัสสะ	เป็นปัจจัยให้เกิด	**เวทนา (7)**
เวทนา	เป็นปัจจัยให้เกิด	**ตัณหา (8)**
ตัณหา	เป็นปัจจัยให้เกิด	**อุปาทาน (9)**
อุปาทาน	เป็นปัจจัยให้เกิด	**ภพ (10)**
ภพ	เป็นปัจจัยให้เกิด	**ชาติ (11)**
ชาติ	เป็นปัจจัยให้เกิด	**ชรา มรณะ (12)**

ชรา มรณะ นี่แหละเป็นตัวทุกข์ ธรรมทั้ง ๑๒ ประการนี้ต่างเกิดขึ้นร่วมกันโดยอาศัยกัน ไม่ใช่ต่างฝ่ายต่างเกิดด้วยตนเองโดดโดด! เรียกว่า ปฏิจจสมุบปบาท **ฝ่ายเกิด** หรือ **ทุกขสมุทัย** ในทำนองเดียวกัน **ฝ่ายดับ** หรือ **ทุกขนิโรธ** ก็ดำเนินไปตามหัวข้อเช่นนี้เหมือนกัน !

วงจรปฏิจจสมุปบาท **เกิดบ่อยแค่ไหน?** ถ้าพิจารณาอย่างปุถุชนทั่วไปปฏิจจสมุปบาทจะครบวงจรได้ ก็ต้องมี

ชาติ ชรา มรณะ คือต้องตายเสียก่อนจึงจะครบวงจร เกิดมาชาติหนึ่งก็มีได้หนเดียว เพราะว่ามีการตายเพียงครั้งเดียว! แต่ในทางธรรม ชรา มรณะไม่ได้หมายความว่าต้องตาย อย่างที่เข้าใจกัน คำว่า **ภพ** หมายถึงภาวะชีวิตที่เป็นอยู่เป็นไป ที่แสดงออกเพื่อสนองตัณหา อุปาทาน ส่วนคำว่า**ชาติ** คือความตระหนักในความมีตัวตน และคำว่า**ชรา มรณะ** หมายความสำนึกในความขาด พราก หรือพรากแห่งตัวตน ถ้าพิจารณาเช่นนี้ก็อาจกล่าวได้ว่า กระบวนการปฏิจจสมุปบาท **เกิดทุกครั้งที่มีตัวตน** เพราะการมีตัวตนนี่แหละที่เป็น เหตุปัจจัยให้เกิด ชาติ ชรา มรณะ และดับไปทุกครั้งที่ความรู้สึกว่าการมีตัวมีตนนั้นหายไป ! การ**มีตัวตน**ของมนุษย์เกิดขึ้นบ่อยแค่ไหน? การมีตัวตนเกิดขึ้นทุกครั้งที่มีการกระทบกับอารมณ์โดยไม่รู้เท่าทัน และการมีตัวตนจะดับไปเมื่ออารมณ์นั้นดับ ถ้าเป็นเช่นนี้กระบวนการปฏิจจสมุบปบาท หรือกระบวนการเกิดทุกข์เกิดขึ้นบ่อยมากๆในชีวิตประจำวัน ดังมีผู้กล่าวว่า **ผู้ใดเห็นปฏิจจสมุปบาท ผู้นั้นเห็นธรรม !**

๕.๓ สังขารในปฏิจจสมุปบาท องค์ธรรมในปฏิจจสมุปบาท ทั้งหมดมี ๑๒ คำ มีคำว่า**สังขาร** อยู่คำหนึ่งในคู่แรก อวิชชาเป็นปัจจัยให้เกิดสังขาร แต่โดยแท้จริงแล้วทั้ง ๑๒ อาการในปฏิจจสมุปบาทนับว่าเป็น**สังขาร** เพราะเป็นสิ่งปรุงและขณะเดียวกันก็ถูกปรุงไปด้วย คน

ส่วนมากจะนึกไปว่ามีคำเดียวคือ **สังขาร**

สังขารคำเดียวนี้ในปฏิจจสมุปบาทหมายถึง **สังขารขันธ์ จิตสังขาร** หรือ **เจตสิก** คือการปรุงแต่งจิตให้เป็นไปต่างๆนานานั่นเอง

เวทนาเจตสิก เวทนาขันธ์ในขันธ์ห้าก็เป็นเจตสิก ๑ ใน ๕๒ ของเจตสิกทั้งหมด อีกทั้งนับเป็น**สังขาร** ในปฏิจจสมุปบาท **เวทนาเจตสิก** คำนี้มีความหมายเหลือประมาณ เป็นนายเหนือสัตว์ทุกตัว และคนทุกคนในโลกนี้ มนุษย์โลกทำอะไรต่างๆ ก็เพื่อ **สุขเวทนา** จะหาเงินหาทรัพย์สมบัติ เกียรติยศชื่อเสียง มันก็เพื่อเวทนาทั้งนั้น เวทนาจึงเป็นตัวร้ายที่สามารถปรุงแต่งจิตให้เป็นอะไรก็ได้ ! ไม่ว่าดีหรือชั่วเวทนาความรู้สึกพอใจก็ปรุงไปอย่างหนึ่ง เมื่อรู้สึกไม่พอใจก็ปรุงไปอีกอย่างหนึ่งเอาแน่นอนไม่ได้.

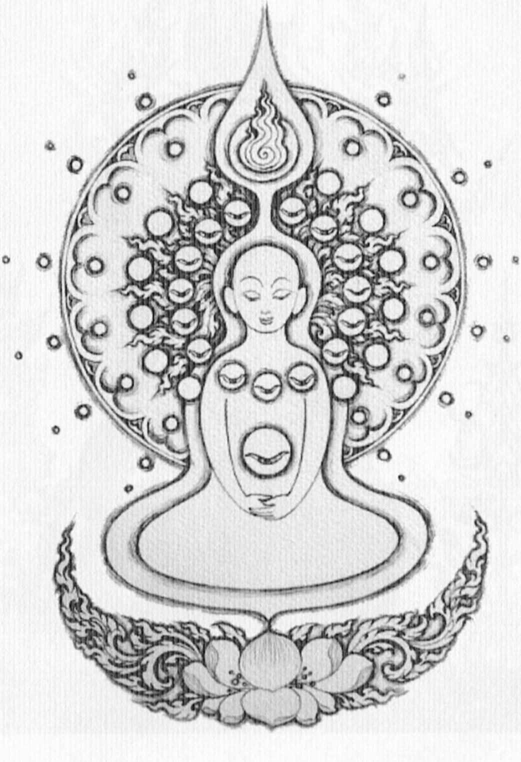
เมื่อมีเวทนาความรู้สึกแล้ว มันก็เป็นปัจจัยให้เกิด **ตัณหา** ความอยากเป็นหัวขบวนซึ่งจะตามมาด้วยกิเลสนานาชนิด คือความยึดมั่นถือมั่น **อุปาทาน** เกิดภพเกิดชาติออกมาเป็น **ตัวกูของกู** แล้วจะจบลงด้วยชรามรณะ (ไม่ใช่ตายนะโยม !)คือความเสื่อม ความทุกข์ วันหนึ่งๆ มันเกิดกี่ครั้งลองคิดดู มันเกิดขึ้นทุกครั้งที่มี **ผัสสะ** คือการกระทบของอารมณ์ภายนอก รูป เสียง เป็นต้น กับอายตนะภายใน ตา หู จมูกเป็นต้น โลกนี้เป็นโลกของ

ผัสสะมีการกระทบกันตลอดเวลา ถ้าเราควบคุมเวทนาความรู้สึกไม่ได้ ปล่อยมันเป็นไปตามธรรมชาติ ในแต่ละวันเราก็จะขึ้นสวรรค์ลงนรกกันนับครั้งไม่ถ้วน !

๕.๔ อตัมมยตา ? อตัมมยตาเป็นสภาวะที่อะไรก็เข้ามาปรุงแต่งจิตไม่ได้ !หมายความว่า ไม่มีสังขารขันธ์ ไม่มีจิตสังขาร ดับสังขารขันธ์ **หยุดความปรุงแต่ง!** โดยเมื่อมีการกระทบกับอารมณ์ภายนอก กระบวนการก็จะหยุดอยู่ที่ **ผัสสะ** ถ้าเรามีสติปัญญาก็จะไม่ปรุงแต่งต่อไปจนเป็นเวทนา แต่ถ้าควบคุมไม่ได้เพราะโง่ก็จะเกิดปฏิกิริยาตอบสนอง ในลักษณะของตัณหาความอยาก **อตัมมยตา** เป็นภาวะของจิตที่ไม่ถูกปรุงแต่ง จึงไม่มีทุกข์ ภาวะนี้อาจเป็นอยู่เพียงชั่วคราว หรือถ้าเป็นอยู่ตลอดไปก็อาจเรียกได้ว่า **นิพพาน** สิ่งที่ปรุงแต่งจิตที่สำคัญได้แก่ **ตัณหา** ความอยาก ทำให้เกิดความยึดมั่นถือมั่น **อุปาทาน** สิ่งปรุงแต่งจิตอีกอย่างคือ **มานะ** คือความถือตัวถือตนว่าดีกว่าผู้อื่น ไม่ใช่แปลว่าความพยายามดังที่ทั่วไปเข้าใจกัน มานะนี้ก็ทำให้เกิดตัวตน เกิดภาวะ **ยกหัวชูหาง** และสิ่งที่ปรุงแต่งจิตตัวสุดท้ายคือ **ทิฏฐิ** ก็สามารถปรุงแต่งจิตให้เกิดเป็นความเห็นผิด!

อตัมมยตาเป็นมนต์ขับไล่กิเลส ! เมื่อจิตรับอารมณ์ โดยมีสติปัญญารู้สัจธรรมความจริงของการเกิดขึ้นของความรู้สึก(เวทนา) ก็จะเป็นการป้องกันไม่ให้เกิด

การปรุงแต่งเวทนาความรู้สึกให้เกิดขึ้นมา คือมี **อตัมมยตา** เมื่อจิตไม่ถูกปรุงแต่ง จิตก็ไม่เกิด ไม่มีกิริยา ไม่มีอาการ จิตก็สบาย ! ไม่มีความทุกข์ อตัมมยตาจึงเป็นเหมือนกับมนต์อันศักดิ์สิทธิ์ ที่สามารถขับไล่กิเลสออกไปได้! ดังที่ท่านพุทธทาสกล่าวว่าเกี่ยวกับอตัมมยตาว่า **กูไม่เอากับมึงอีกแล้วโว้ย!**

๖. สังขารในขันธ์ห้า

๖.๑ ขันธ์ห้าคืออะไร? มนุษย์เราประกอบด้วยอะไรบ้าง? จากคำถามก็จะเห็นได้ว่ามนุษย์นั้นประกอบด้วยหลายส่วนจึงนับเป็น**สังขาร** ถ้าจะจำง่ายๆมนุษย์ประกอบด้วย 2ส่วนคือ**กาย**กับ**ใจ** หรือรูปธรรมและนามธรรม หรือให้ยากขึ้นหน่อยคือรูปกับนาม บางท่านก็เรียกว่า**นามรูป** ให้งงเล่นไปเสียอย่างนั้น! ถ้าจะเปรียบกายกับใจ ก็เหมือนกับรถยนตร์ที่ประกอบด้วย**ตัวถัง** และ **เครื่องยนตร์** การทำงานจริงเกิดจากเครื่องยนตร์ หรือเกิดจากใจ ส่วนตัวถังหรือรูปมีความสำคัญน้อยกว่า เหมือนกับผู้รับใช้ เจ้านายคือใจ มนุษย์บางคนเพียงแค่นี้ก็ยังไม่เข้าใจความจริง! มัวแต่ไปหลงไหลกับรูป ส่วนใจที่สำคัญกว่านั้นไม่เหลียวแล!

จิตหรือใจ เป็นธาตุรู้ เป็นสมบัติของโลก เป็นพวกเดียวกับธาตุลม มีคุณสมบัติพิเศษคือ รู้ รู้อะไร? รู้สิ่งที่มากระทบกับเครื่องมือที่ใช้ในการรับสัญญาณ ๖ อย่างเท่านั้นไม่มากเลย เรียกว่า**อายตนะ** ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ สำหรับ **สิ่งที่ถูกรู้** เรียกว่า**อารมณ์** มี ๖ อย่างเช่นเดียวกัน คือ รูป เสียง กลิ่น รส กายสัมผัส และเรื่องราวต่างๆที่ใจคิด **จิตดั้งเดิม** เมื่อรับรู้ทั้ง ๖ อย่างนี้แล้ว ก็ สักแต่ว่ารู้ รู้อย่างเดียว รู้แล้วเฉยเหมือนกับ **จ่าเฉย !**

จิตมนุษย์ จากอิทธิพลของกิเลสที่ครอบงำจิต เมื่อมีอารมณ์มากระทบ ทำให้จิตมนุษย์รู้แล้วไม่เฉย ! รู้แล้ว **จำ** และ **คิด** ทำให้เกิดอาการต่างๆของจิตที่เรียกว่า **กิริยาจิต** จิตออกอาการ หรือเรียกให้เท่ว่า **นาม** กิริยาจิตนี้มี ๔ อย่าง คือ ๑. **ความรู้สึก** หรือ **เวทนา** เมื่อมีอารมณ์มากระทบจะมีปฏิกิริยาตอบสนอง เป็นความรู้สึก ๓ อย่างคือ ชอบ ไม่ชอบ และเฉยๆ กิริยาจิตอย่างที่ ๒ คือ **ความจำ** หรือ **สัญญา**หมายถึงการจำได้หมายรู้ คือจำทุกอย่างที่เกิดขึ้นกับจิต ทั้งอารมณ์ ความรู้สึกความคิด ความจำหรือสัญญานี่เขาเป็นของเขาเอง และจำอย่างข้ามภพข้ามชาติ อาการของจิตอย่างที่ ๓ คือ **ความคิดปรุงแต่ง** หรือ **สังขารขันธ์** เป็นความคิดที่มีเวทนาและสัญญาเป็นปัจจัย ทำให้จิตคิดไปต่างๆนาๆ ซึ่งเป็นเรื่องไม่จริงทั้งนั้น บางเรื่องผ่านมาแล้วนมนาน ความจำหรือสัญญาก็นำขึ้นมาคิดอีกก่อให้เกิดสุขหรือทุกข์ได้ บางครั้ง ก็คิดไปในอนาคตหรืออดีต จนลืมกาย

ลืมใจไปเลย เรียกว่า**หลงคิด** นามตัวสุดท้าย ที่ ๔ คือ **การรู้อารมณ์** หรือวิญญาณวิญญาณนี้ไม่ใช่ผีนะโยม! แต่เป็นกิริยาของจิตที่ส่งออกไปรู้อารมณ์ ทางอายตนะทั้ง ๖ จึงมีวิญญาณได้ ๖ อย่างคือวิญญาณทาง ตา หู จมูกลิ้น กาย และใจ เมื่อรู้แล้วก็ส่งต่อไปให้จิตดำเนินการต่อไป

มนุษย์จึงประกอบด้วย รูป ๑ และนาม ๔ รวมกันเป็น ๕ จึงเรียกว่า **ขันธ์ห้า** หรือ **เบญจขันธ์** คำว่าขันธ์นี้แปลว่า **กอง** นะไม่ใช่ภาชนะที่ใช้ตักน้ำ! ขันธ์ทั้ง ๕ เนื่องจากประกอบด้วยส่วนต่างๆ ๕ ส่วน ก็ต้องมีการเสื่อมสลายไปตามกฎของ**สังขารธรรม**มนุษย์นั้นจากการที่ไม่รู้ความจริงเกี่ยวกับขันธ์ห้าทำให้หลงไปยึดขันธ์ทั้งห้าว่าเป็น **ตัวกูของกู** รูปก็เป็นกู ของกู กูเป็นผู้รู้สึก กูเป็นผู้คิด เป็นต้น ก็ไม่อยากให้มีการเปลี่ยนแปลง แต่เมื่อมีการเสื่อมสลายหรือเปลี่ยนแปลงของขันธ์ห้า **ก็ไม่ได้ดังใจ** ก็เกิดเป็นความขัดข้อง เป็นความทุกข์ ดังนั้นขันธ์ห้าไม่ใช่ตัวทุกข์เขาเป็นของเขาอย่างนั้นเอง แต่การเข้าไปยึดมั่นในขันธ์ห้านั่นแหละที่ทำให้เป็นทุกข์!

ทำไมเราจึงมีขันธ์ห้า? ขันธ์ห้าเป็นปัจจัยให้เกิดทุกข์ แล้วทำไมเราจึงมีขันธ์ห้า? ก็เพราะเราคิดว่าขันธ์ห้าเป็นของดี นำความสุขมาให้ จึงยึดมั่นในขันธ์ห้าปรารถนาขันธ์ห้า ชอบขันธ์ห้า อยากได้ขันธ์ห้า จากทั้งหมดนั้นเป็น **อวิชชา** ความไม่รู้ของจิต ความไม่รู้สัจธรรมความจริงของขันธ์ห้า ที่เป็นเพียง **สังขาร** และเป็นปัจจัยให้เกิดสังขารคือ **นามรูป** เท่านั้น โดยสรุปขันธ์ห้าซึ่งประกอบด้วย รูป เวทนาสัญญา

สังขาร และวิญญาณ จัดว่าเป็น **มาร** เพราะมีสภาพอันปัจจัยปรุงแต่งขึ้นเป็นที่ตั้งของกองทุกข์ทั้งหลาย และต้องมีการเสื่อมสลายไปเป็นธรรมดา เพราะถูกปัจจัยต่างๆบีบคั้นเบียดเบียน เป็นเหตุให้ขัดขวางหรือปิดโอกาสมิให้สามารถทำความดี หรือพัฒนาจิตได้อย่างเต็มที่!

๖.๒ สังขารในขันธ์ห้า ขันธ์ห้าอันได้แก่รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ มีสังขารอยู่คำเดียวคือคำที่ ๔ แต่ว่าขันธ์ห้าทั้งหมดทั้งห้าขันธ์นับเป็น **สังขาร** เพราะว่าทั้งห้าขันธ์นั้นเกิดจากปัจจัยปรุงแต่ง คือ **รูปขันธ์** เกิดจากอวัยวะหลายอย่างมาทำงานร่วมกัน และอวัยวะแต่ละชนิดก็เกิดมาจากธาตุ ๔ คือ ดิน น้ำ ลม และไฟ **ความรู้สึก** หรือเวทนา ปัจจัยที่ทำให้เกิดก็คือ ***ผัสสะ*** อันเป็นผลมาจากการกระทบกันระหว่างอารมณ์และอายตนะ โดยมี ***วิญญาณ*** ร่วมด้วย **ความจำ** หรือ สัญญาขันธ์ มีปัจจัยที่ทำให้เกิดคือ ***เวทนา*** ความรู้สึก **สังขารขันธ์** หรือความคิดปรุง แต่งปัจจัยที่ทำให้เกิดคือ ***เวทนา*** และ ***สัญญา*** ส่วน **วิญญาณ** หรือการรู้อารมณ์ นั้นเล่าปัจจัยที่ทำให้เกิดคือ อารมณ์ ที่มากระทบกับ อายตนะภายใน จึงขอให้เข้าใจนะว่า ขันธ์ทั้งห้านั้นเป็น สังขาร แต่มีคำเดียวที่เรียกชื่อว่า“สังขาร”เป็นคำที่ ๔ ทำให้มีการเข้าใจผิด ชื่อเต็มของสังขารตัวที่ ๔ ในขันธ์คือ **สังขารขันธ์** คำนี้หมายถึง **จิตตสังขาร** เครื่องปรุงแต่งจิตก็คือ**ความคิดปรุงแต่งนั่นเอง** คำในภาษาบาลีมีความสลับ

ซับซ้อน ยุ่งยากอย่างนี้ ถ้าศึกษาไม่ดีก็ ฉงน หรืองง หรือเข้าใจไม่ได้

จนกระทั่งเข้าใจผิด !

สังขาร ข้อที่ ๔ ในขันธ์ห้า หรือเรียกชื่อเต็มว่า **สังขารขันธ์** หรือความคิดปรุงแต่ง เป็นสังขารที่เป็นนามธรรม หมายถึงสภาพปรุงแต่งจิตให้ดี ให้ชั่วหรือให้เป็นกลาง จิตมีหน้าที่คิด เมื่อมีอารมณ์มากระทบจิตจะคิด จิตจะคิดดี คิดชั่วหรือเป็นกลางก็จากเจ้าตัว **สังขารขันธ์** นี่แหละ โดย**มีเจตนา** เป็นตัวนำที่มาปรุงแต่งในการนึกคิดใน ใจ และการแสดงออกทางกาย วาจาให้เป็นไปต่างๆที่ เป็นตัวการของการทำกรรม ดังนั้นมนุษย์จะทำกุศลกรรม บุญ หรืออกุศลกรรม บาป ก็ขึ้นอยู่กับสังขารขันธ์ หรือการที่จิตออกไปปรุงแต่ง มีผู้รู้กล่าวว่า เพียงแต่เราหยุดความคิดปรุงแต่ง**สังขารขันธ์** เสียอย่างเดียว สภาวะ **พุทธะ** ก็จะปรากฏอยู่ต่อหน้าเรา !

สังขารขันธ์ หรือความคิดปรุงแต่งเปรียบเหมือนกับ**ร้านเสริมสวย** ที่กิเลสตัณหาได้สร้างขึ้นมาหลอกใจตนเอง ปรุงแต่งสิ่งใดบ่อยๆก็จะเห็นแต่ผลจากการปรุงแต่งนั้นปกปิดความจริงอยู่ภายใน ทำให้เกิดความหลงคือไม่รู้ความจริงหรืออาจกล่าวได้ว่า ปัจจุบันปรุงแต่งกันมากจนไม่เห็นไม่รู้จักของเดิมเอาเสียเลย !มองไปเห็นแต่ของปลอมทั้งนั้น เหมือนกับความคิดปรุงแต่ง ปรุงกันมากจนหลงอยู่ในความคิด ทำให้ลืมกายลืมใจไปได้เลย!

๖.๓ สังขารขันธ์ : เจตสิก สังขารขันธ์ จิตสังขาร และ**เจตสิก**คือสิ่งปรุงแต่งจิตเหมือนกัน ในพระอภิธรรมปิฎกกล่าวว่า เจตสิกหรือธรรมประกอบจิตนั้น มี ๕๒ อย่าง ได้แก่เวทนาขันธ์(ความรู้สึก) ๑ สัญญาขันธ์(ความจำ) ๑ และสังขารขันธ์(ความคิดปรุงแต่ง)อีก ๕๐ อย่าง ทั้งหมดนี่เป็นสิ่งสำคัญ เป็นพลังหมุนโลก โลกจะไม่เป็นโลกถ้าไม่มีเจตสิก ที่โลกทุกวันนี้มันดีบ้างเลวบ้างก็เพราะเจตสิก!

จิตมนุษย์ จากอิทธิพลของกิเลสที่ควบคุมจิตมนุษย์ ทำให้จิตมนุษย์ไม่เคยที่จะหยุดนิ่ง เมื่ออารมณ์ภายนอกมากระทบ จิตจะมีอาการที่เรียกกันว่า**จิตเกิด** ลักษณะของจิตที่เกิดอาการคือ**สังขารขันธ์** หรือความคิดปรุงแต่ง ตัวนี้แหละที่เป็นกิริยาของจิต เป็นเครื่องสัญจรไปของจิต **จิตไปด้วยความคิด** ถ้าจิตไม่คิดจิตก็ไม่ไปแต่เมื่อจิตคิดจิตก็ไป ไปกับความคิดคือ**คิดไป** ความคิดปรุงแต่งหรือสังขารขันธ์นี้ไปคนเดียว ไปอย่างรวดเร็วมาก ไปได้ไกลแสนไกล ไปไหนก็ได้ ไปนอกโลกก็ได้**จิตมนุษย์จึงชอบที่จะคิด** หรือหนีจากกายไปเที่ยวข้างนอก!

สังขารขันธ์ หรือความคิดปรุงแต่ง เป็นปรากฏการธรรมชาติธรรมดาเกิดแล้วก็ดับ ไม่ได้มีโทษมีภัยอะไร มันเป็นของมันเช่นนั้นเอง ถ้าเราเพียงแต่ดูมันไม่ไปเล่นกับมัน สักแต่ว่าดู แต่ที่เป็นปัญหาของโลกในทุกวันนี้เพราะมนุษย์ **หลงไปกับความคิด** ไม่รู้ความจริงของสังขารขันธ์

หรือความคิดปรุงแต่ง ไปยึดมั่นจริงจังกับมัน แทนที่จะดูมันเฉยๆกลับร่วมในการปรุงการแต่งเข้าไปอีก เหมือนกับเติมเชื้อไฟเข้าไป มันก็ยืดยาวออกไป เมื่อมันดับไปเพราะหมดปัจจัยสัญญาขันธ์ก็เก็บข้อมูลเอาไว้วันดีคืนดีก็นำมาปรุงมาแต่งต่อไปทำให้เกิดสุขทุกข์ก็ได้

สังขารขันธ์คือบาปบุญ ทั้งบาปและบุญที่มนุษย์ส่วนมากรู้จัก เป็น **สังขารขันธ์** ทั้งนั้น คือเป็นนามธรรม เป็นผลของการปรุงแต่ง เป็นผลอันเนื่องจากเหตุ คือต้องสร้างเหตุขึ้นมา เหตุที่เป็นบุญเป็นกุศลเรียกว่า **ปุญญาภิสังขาร** แต่ถ้าหากปรุงแต่งเป็นฝ่ายบาปเป็นอกุศลเรียกว่า **อปุญญาภิสังขาร** ดังนั้นเมื่อเรายังเป็นสัตว์โลกที่ยังต้องเวียนว่ายอยู่ในวัฏฏสงสาร ก็ต้องอาศัยบุญบารมี หรือสังขารขันธ์โดยเฉพาะประเภทปุญญาภิสังขาร เพื่อจะได้อยู่ในวัฏฏสงสารอย่างมีความสุข และพยายามหลีกเลี่ยง อปุญญาภิสังขาร การปรุงแต่งจิตให้เป็นบาป อกุศล

โอวาทปาฏิโมกข์ ซึ่งสรุปแนวทางปฏิบัติในทางพระพุทธศาสนา ที่พระพุทธองค์ทรงแสดงในวันมาฆบูชา กล่าวว่าสิ่งแรกที่ต้องกระทำคือ **ไม่ทำชั่ว** ก็โดยไม่ปรุงแต่งจิตไปในทางที่เป็นบาปอกุศล ต่อไปก็เป็นการ กระทำความดี คือปรุงแต่งจิตไปในทางที่เป็นบุญเป็นกุศล และขั้นสุดท้ายก็คือ **ทำจิตให้บริสุทธิ์** หมายถึงการหยุดการปรุงแต่งทั้งหมด คือทั้งบาปและบุญ ทั้งกุศลและอกุศล นั่นก็คือ **การดับ**

สังขารขันธ์ ! ดังนั้นความดีความชั่ว บาปบุญที่เป็นผลจากสังขารขันธ์หรือความคิดปรุงแต่ง ที่เกิดกับปุถุชนทั่วไปจึงปะปนกันอยู่ อย่างไหนมากกว่าก็ขึ้นกับแต่ละบุคคลจึงต้องสร้างบุญกุศลความดีไว้เสมอเพื่อกำจัดความชั่วให้น้อยลง

สังขารขันธ์ หรือความคิดปรุงแต่งมีความสำคัญเป็นอันมาก เพราะเป็นตัวปรุงแต่งจิตให้ จิตดีจิตเลว จิตเป็นกุศลหรืออกุศล จิตเป็นบุญหรือเป็นบาป ขึ้นอยู่กับ **สังขารขันธ์** นี้เท่านั้น **สังขารขันธ์** เป็นสิ่งที่ทำให้ บุคคล สังคม ประเทศและโลกมนุษย์ สงบเย็น มีความสุขความเจริญรุ่งเรือง หรือเดือดร้อน วุ่นวาย มีทุกข์และความเสื่อม สังขารขันธ์จึงเป็นตัวกำหนดความเป็นไปของโลก จะให้สงบร่มเย็นหรือเดือดร้อนวุ่นวาย อาจกล่าวได้ว่าความสุขความทุกข์ของโลกขึ้นอยู่กับ ความคิดปรุงแต่งของประชากรโลก! แต่สังขารขันธ์หรือความคิดปรุงแต่งเป็น **สังขาร** เป็น **อนัตตา** คือไม่มีตัวตน บอกไม่ฟัง สั่งก็ไม่ได้ แล้วเราจะทำอย่างไร? เหตุปัจจัย?

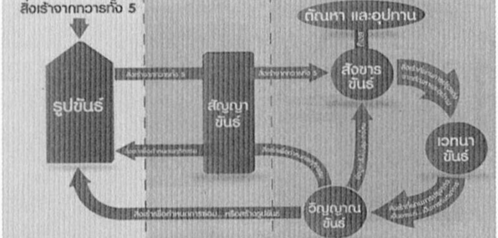
๖.๔ ยึดมั่นขันธ์ห้า ? สัพเพ สังขารา อนิจจา สังขารทั้งหลายมีการเปลี่ยนแปลง ขันธ์ห้าทั้งห้าขันธ์เป็นสังขารทั้งนั้น จึงต้องมีการเปลี่ยนแปลงอย่างแน่นอน ไม่ว่านรก สวรรค์ชั้นฟ้าอะไรก็ตามล้วนแต่เป็นสังขาร จึงมีการเปลี่ยนแปลงทั้งนั้น เราพิจารณาเห็นเพียงแค่นี้ ก็คงจะเกิดความเบื่อหน่ายในสังขาร หรือขันธ์ห้า แต่ความเบื่อหน่ายนี้ผู้ที่ไม่มีสติปัญญาเพียงพอ ก็จะมีความรู้สึกเบื่อๆอยากๆคือไม่เบื่อจริง ก็คงจะ

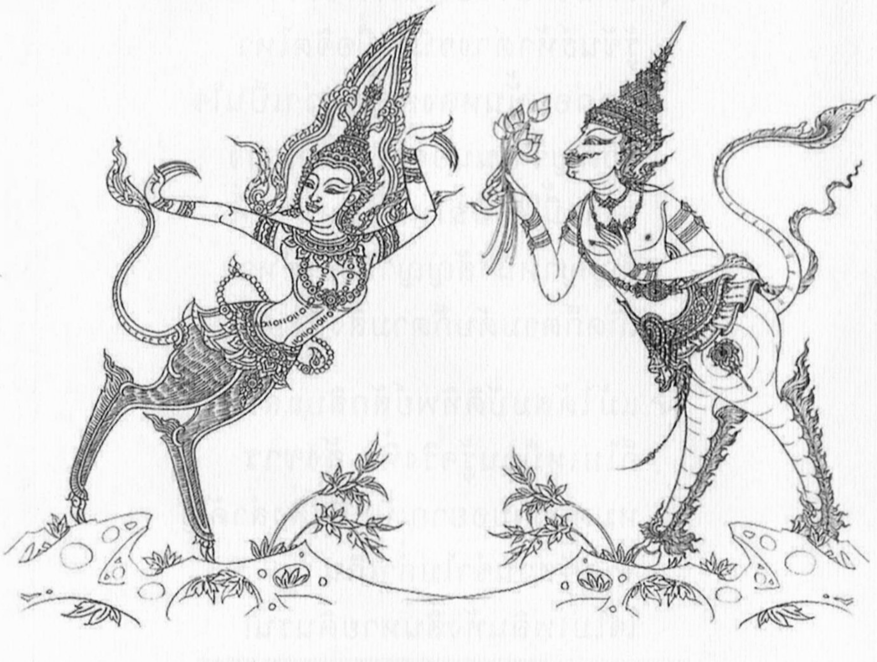
ต้องพิจารณาขันธ์ห้าไปเรื่อยๆบ่อยๆ ว่ามันไม่ใช่เป็นตัวเรา ของเรา มันเป็นกระบวนการทางธรรมชาติ จากเหตุและปัจจัย พิจารณาจนกระทั่งเกิด **สังขารุเปกขาญาณ** ซึ่งเป็น **วิปัสสนาญาณ** ที่รู้แจ้งเห็นจริงเกี่ยวกับสังขาร

พระอาจารย์มั่น ภูริทัตโตได้กล่าวไว้ใน **ขันธะวิมุติ** เกี่ยวกับขันธ์ห้า ไว้ว่า

✰ ใจไม่เที่ยงของใจใช่ต้องว่า
รู้ขันธ์ห้าต่างชนิดเมื่อจิตไหว
แต่ก่อนนั้นหลงสัญญาว่าเป็นใจ
สำคัญว่าในนอกจึงหลอกลวง
คราวนี้ใจเป็นใหญ่ไม่หมายพึ่ง
สัญญาหนึ่งสัญญาใดมิได้หวง
เกิดก็ตามดับก็ตามสิ่งทั้งปวง....

✰ แม้ได้สมบัติทิพย์สักสิบแสน
ก็ไม่เหมือนรู้จริงทิ้ง **สังขาร**
หมดความอยากเป็นยิ่งสิ่งสำคัญ
จำอยู่ส่วนจำไม่ก่ำเกิน
ใจไม่เพลินทั้งสิ้นหายดิ้นรน!

๗. สังขารขันธ์-สัญญา-อาสวะ

๗.๑ สังขารขันธ์เก่าคืออะไร? สังขารขันธ์หรือการปรุงแต่งจิตนั้นมีการเกิดขึ้นและดับไปตามเหตุปัจจัย เมื่อดับไปแล้วมันก็น่าจะหมดเรื่องกัน ไม่น่าจะก่อปัญหาอะไรอีก แต่ความเป็นจริงไม่ได้เป็นเช่นนั้น! มันขึ้นอยู่กับสถานการณ์ในการดับของสังขารขันธ์นั้น หากดับไปพร้อมกับสติปัญญาพิจารณาเห็นความจริงหรือแล้วแก่ใจ ไม่มีอะไรคาใจ สังขารขันธ์นั้นก็จะดับไปตามปกติ แต่มนุษย์ส่วนมากไม่มีสติปัญญารู้เท่าทัน สังขารขันธ์หรือความคิดปรุงแต่งที่ดับไปเพราะหมดเหตุปัจจัยแต่มันยัง**ไม่แล้วแก่ใจ ยังคาใจ** สัญญาขันธ์ความจำได้หมายรู้ก็จะบันทึกเอาไว้ในความทรงจำ วันดีคืนดีมีเหตุปัจจัยเหมาะสม ก็จะรื้อฟื้นขึ้นมาปรุงแต่งต่อไปใหม่เรียกว่า **สังขารขันธ์เก่า** หรือ **อาสวะ**

เปรียบเหมือนกับการแสดงละคร นักแสดงที่กำลังแสดงอยู่เปรียบได้กับ **สังขารขันธ์ใหม่** เมื่อการแสดงจบไปแล้ว ถ้ามีสติปัญญารู้ว่ามันเป็นเพียงการแสดงก็จะถอดเครื่องแต่งตัวแล้วเลิกกัน แต่ถ้าขาดสติปัญญาไม่รู้ว่ามันเป็นเพียงการแสดง จึงยังติดใจ หลงไหล ผูกพัน ในบทบาทที่แสดงก็จะไม่ยอมเลิกลา รอโอกาสอยู่ที่หลังเวทีนั่นแหละ เมื่อมีโอกาสเหมาะก็จะโผล่มาแสดงบทบาทเดิมต่อที่หน้าเวที! นี่คือ **สังขารขันธ์เก่า อาสวะ**

สังขารขันธ์เก่าหรือ **อาสวะ** ที่จิตบันทึกไว้ในหน่วยความจำ เปรียบได้กับ hard disk ของเครื่องคอมพิวเตอร์ **ที่สะสมไว้มีทั้งดีทั้งเลว ทั้งสุขทั้งทุกข์ บันทึกไว้อย่างข้ามภพข้ามชาติ** บางทีก็เรียกว่า **จิตใต้สำนึก** ซึ่งควบคุมไม่ได้ บอกไม่ฟัง สั่งก็ไม่เชื่อ มันเป็นไปเองตามเหตุปัจจัยของมัน สังขารขันธ์เก่านี้จะนอนเนื่องอยู่ในจิตในสันดานจัดเป็น **กิเลสที่สำคัญที่สุด** เหมือนกับภูเขาไฟที่สงบ นิ่ง เฉย แต่เมื่อได้โอกาสก็จะระเบิดมาทำความเสียหายได้

สังขารขันธ์เก่าและสังขารขันธ์ใหม่ อาจเรียกให้ง่ายเข้าว่า **กรรมเก่ากรรมใหม่** เพราะสังขารขันธ์มันก็คือ **เจตนา** ที่จะสร้างกรรม กรรมเก่า กับกรรมใหม่อย่างไหนจะมากกว่ากัน? คนส่วนมากคิดว่ากรรมใหม่มากกว่าเพราะมีอาการลักษณะให้สังเกตุได้ทั้งกุศลและอกุศลกรรม แต่ตามความเป็นจริงแล้ว สิ่งที่เราเห็นนั้นเป็นเพียงส่วนน้อย เหมือน

กับยอดภูเขาน้ำแข็งที่ลอยอยู่ในทะเล tip of iceberg ที่ส่วนใหญ่นั้นมองไม่เห็นนั้นมากมายมหาศาล กรรมเก่าจึงมีมากมายกว่ากรรมใหม่เพราะอดีตชาติ ที่เราสะสมกรรมเก่านั้นมากมายกว่าชาติปัจจุบันหลายเท่า หรือที่สมเด็จญาณสังวรกล่าวว่า **ชีวิตนี้น้อยนัก** หมายความว่าอดีตชาติที่เราเกิดตายที่ผ่านมาแล้วนั้นนั้นมากมายมหาศาลเมื่อเทียบกับชาติปัจจุบัน!

สังขารขันธ์เก่า มีผลต่อการเกิดของสังขารขันธ์ใหม่ เพราะว่าสังขารขันธ์มีผลต่อสัญญาปัจจุบัน และสัญญาปัจจุบันมีผลต่อการเกิดขึ้นของความรู้สึก(เวทนา)กล่าวง่ายๆคือ **สังขารขันธ์เก่าเป็นตัวชักใยสังขารขันธ์ใหม่** เช่นบางคนพบเห็นกันครั้งแรกก็รู้สึกชอบ ถูกชะตา ในขณะที่บางคนพบกันครั้งแรกก็เกิดความรู้สึกไม่ชอบและรังเกียจ! บทบาทของสังขารขันธ์เก่านี้เป็นการอธิบายคำกล่าวที่ว่า: คนดีนั้นดีมาแต่เกิด ดีมานาน ดีในสายเลือด ส่วนคนชั่วนั้นก็ ชั่วมานาน ชั่วมาตั้งแต่เกิด ชั่วมาอย่างข้ามภพข้ามชาติ !

สังขารขันธ์เมื่อคิดปรุงแต่งแล้ว ทำให้เกิด**เจตนา** จากเจตนาก็เป็นปัจจัยให้เกิดการกระทำ สังขารเก่าก็คือเจตนาเก่า คือ**กรรมเก่า** สังขารขันธ์ใหม่ก็คือเจตนาใหม่คือ**กรรมปัจจุบัน เจ้ากรรมนายเวร** จึงไม่ใช่ใครอื่น เป็นตัวเป็นตนอะไร?มันคือ ผลของกรรมเก่าหรือวิบากกรรมเก่า หากเป็นเรื่องไม่ดีก็มักเรียกกันว่า **เจ้ากรรมนายเวร** ถ้าหาก

เป็นเรื่องดีบางท่านก็เรียกว่า **ครูที่คอยช่วยเหลือ** ถ้าหากเรารู้ความจริงของสังขารทั้งเก่าและใหม่ เจตนา กรรมเก่า กรรมใหม่ เจ้ากรรมนายเวร และ ครูที่คอยช่วยเหลือ เราก็สามารถนำไปใช้ให้ประโยชน์จากสิ่งเหล่านี้ได้ !ได้อย่างไร?

๗.๒ อาสวะคืออะไร? อาสวะเป็นกิเลสตัวสุดท้ายที่เป็นอันตรายต่อมนุษย์และเป็นกิเลสที่ละเอียดอ่อนอย่างหนึ่ง ละได้ยากยิ่ง ถ้าละอาสวะนี้ได้ก็จะละความทุกข์ได้ทั้งหมด มีผู้กล่าวว่าอาสวะคือ **กิเลสฝังจิต** คือมันฝังอยู่ในก้นบึ้งของจิต ไม่โผล่ออกมาให้เห็น นอกจากโอกาสพิเศษคือมีเหตุปัจจัยเหมาะสม จึงทำให้กำจัดได้ยากยิ่ง เราจะเห็นได้จากพุทธภาษิตทั้งหลายที่กล่าวถึงขั้นสุดท้ายในการกำจัดกิเลสอย่างถอนรากถอนโคนว่า **เพื่อสิ้นอาสวะ** หรือ **สิ้นอาสวะ!**

อาสวะกับอนุสัย เป็นคำที่ใช้ควบคู่กัน **อนุสัย** จัดเป็นกิเลสที่ละเอียดอ่อนพวกเดียวกับอาสวะ นอนเนื่องในสันดาน ไม่ปรากฏให้รู้ได้ แต่เมื่อมีเหตุปัจจัยก็จะเป็นเชื้อปะทุออกมาเกิดเป็นกิเลสอย่างกลาง ที่นิยมเรียกว่า **นิวรณ์ ๕** หรือ **โจรปล้นจิต** เมื่อจิตจะเริ่มทำความดี เช่นความโกรธในใจ พยาบาท เป็นต้น อนุสัยจึงเป็น **กิเลสที่ละเอียดกว่าอาสวะ** จึงไม่ปรากฏให้รู้ ส่วน **อาสวะ** นั้นเป็น กิเลสที่ **เกิด**

ขึ้นแล้วในใจ ส่วนมากมักใช้คำสองคำนี้ควบคู่กัน **อาสวะ/อนุสัย** ในความหมายอย่างเดียวกัน

อาสวะกิเลส คือกิเลสอย่างละเอียด ที่ทำให้จิตขุ่นมัว หรือรับคุณธรรมและพัฒนาได้ยาก เป็นกิเลสที่แอบซ่อน นอนเนื่อง ซึมซาบ ย้อมจิต เพียงรอสิ่งที่มากวน มากระตุ้นเร้าก็จะกลายเป็นกิเลสที่ออกมาแผลงฤทธิ จึงเป็นกิเลสที่ดับลง หรือหมดฤทธิอย่างชั่วคราว เหมือนกับเอาไปแช่ไว้ในตู้เย็น รอโอกาสที่จะออกมาเป็นกิเลสเต็มตัว ทำให้จิตขุ่นมัว

อาสวะกิเลส คือสัญญาที่จดจำสภาวะที่แฝงไว้ด้วยกิเลส ตั้งแต่อดีตจวบจนปัจจุบัน หรือประสบการณ์ชีวิต เกิดจากขันธ์ห้าที่เคยเกิดในอดีตนั่นเอง หรือกล่าวได้โดยกว้างๆ ว่า คือความจำได้ในเหล่าตัณหา อุปาทานที่เคยเกิดขึ้น และเป็นไปในอดีต นอนเนื่องอยู่ในจิตโดยไม่รู้ตัวด้วย **อวิชชา** นั่นเอง

อาสวะกิเลส เป็นผลพวงหรือผลงานที่เกิดขึ้นเองโดยธรรมชาติ จะไม่ให้เกิดไม่ให้มีก็ไม่ได้ เพราะเป็นสัญญาความจำชนิดหนึ่ง จึงทำงานโดยธรรมชาติของชีวิตอันเป็นขันธ์หนึ่งในห้าของมนุษย์ เพียงแต่จำเพาะเจาะจงลงไปว่า **เป็นสัญญาที่เจือด้วยกิเลส** ชนิดที่นอนเนื่อง ที่พร้อมที่จะซึมซาบย้อมจิต เมื่อกระทบกับอารมณ์หรือความจำที่แฝงหรือประกอบด้วยกิเลส!

อาสวะเกิดได้อย่างไร? จากที่กล่าวแล้วว่า ความคิด

ปรุงแต่งที่หมดเหตุปัจจัยก็จะดับ แต่ถ้า **ยังไม่แล้วแก่ใจ** คือยังมีกิเลสเจือปนอยู่ สัญญาขันธ์ก็จะบันทึกไว้ในความทรงจำกลายเป็น **สังขารขันธ์เก่า** หรือ **อาสวะ** ดังนั้น ความอยาก(ตัณหา) และความยึดมั่น(อุปาทาน) ที่เคยเกิดขึ้นและเป็นไปในอดีต ถ้าพิจารณาไม่รู้ด้วยสติปัญญา จะมานอนเนื่องฝังอยู่ในจิตโดยไม่รู้ตัว เนื่องจากไม่รู้ความจริง (อวิชชา) ลักษณะ อาการของตัณหา และอุปาทาน ที่เป็นปัจจัยให้เกิดอาสวะแบ่งได้เป็น ๕ อย่างคือ

๑. โสกะ : ความโศรก ความเศร้า ความแห้งใจ อันเกิดจากความพลัดพราก สูญเสีย สิ่งอันเป็นที่รักที่ชอบ ทั้งบุคคล วัตถุ ทรัพย์สิน ลาภ ยศ สรรเสริญนินทา หรือโลกธรรม ๘ ที่นอนเนื่องอย่างหนึ่ง **โสกะ** นี้มนุษย์โลกประสบกันโดยทั่วหน้า มากน้อยขึ้นอยู่กับสติปัญญาของแต่ละบุคคล

๒. ปริเทวะ : ความจำได้ในความสุขและความทุกข์ที่เคยเกิดในอดีต จึงเกิดการคร่ำครวญ ร่ำไร รำพัน โหยหา อาลัย ระลึกถึง ด้วยความชอบ ความอาลัยอยากสัมผัส อยากมีอีก อยากให้เกิด อยากให้เป็น อยากให้คงอยู่ ส่วนในความทุกข์นั้น ก็หยิบยกมาพิรี้พิไร คร่ำครวญไม่อยากให้เกิด ไม่อยากให้เป็น

๓. ทุกข์ : หมายถึง **ทุกข์กาย** เป็นความจำในความไม่สบายอันเกิดแก่กายความเสวยอารมณ์ไม่ดีที่เป็นทุกข์เกิดจากกาย ทุกข์ของกายที่เคยเกิดเคยเป็นแม้จะดับไปแล้ว

ด้วยความไม่เที่ยง ก็ยังจดจำไว้ด้วยความกังวล กลัว ความไม่ชอบ ทุกข์กายนี้เกิดแก่มนุษย์ในโลกกันทุกคน !

๔. โทมนัส : ความไม่สบายอันเกิดขึ้นแก่จิตแม้จะหมดเหตุปัจจัยสัญญาก็จะบันทึกไว้ในลักษณะ ความไม่ชอบใจ ความกังวลใจ ความไม่สบายใจความไม่เป็นไปตามปรารถนา สิ่งเหล่านี้ถ้าไม่พิจารณาให้แล้วแก่ใจ ก็จะกลายเป็นอาสวะหรือขยะอยู่ในส่วนลึกของจิต!

๕. อุปายาส : ความจำได้ในความคับแค้น ขุ่นข้อง ความขัดเคืองใจความไม่พอใจ โทสะต่างๆ ซึ่งล้วนดับไปแล้วเพราะไตรลักษณ์

สิ่งเหล่านี้ทั้งห้าอย่างที่จิตบันทึกหรือจดจำได้ หรือสัญญาในสิ่งเหล่านี้ โดยไม่ต้องตั้งใจ หรือไม่รู้ตัว เกิดเป็น **อาสวะ** อาสวะจึงมีอยู่ในสภาวะจดจำได้บ้างไม่ได้บ้าง ขึ้นอยู่กับ **ตัวช่วย** ที่จะทำให้จำได้ขึ้นมา สถานที่ บรรยากาศ ฯลฯ

๗.๓ สัญญาขันธ์ กับ อาสวะ : ก่อนอื่นควรทำความเข้าใจเกี่ยวกับ**สัญญาขันธ์** หรือความจำได้หมายรู้เสียก่อน สัญญาขันธ์นั้นมี**สมอง** เป็นเหตุปัจจัยร่วมด้วยอย่างแน่นอน สมองจัดเป็น**หทัยวัตถุ** ไม่ใช่หัวใจนะโยม ! หมายถึงวัตถุที่เกี่ยวข้องกับจิตใจ ที่จัดอยู่ในองค์ประกอบของกาย หรือรูปธรรมอันเป็นส่วนหนึ่งของจิต สัญญาความจำนั้นบันทึกมาจากเหตุการณ์ที่ได้ผ่านมาในอดีต อันเนื่องมาแต่อายตนะ

ต่างๆ หรือกระบวนการต่างๆของขันธ์ห้าที่เคยเกิดเคยเป็นในอดีต

สมอง หรือ **หทัยวัตถุ** ที่เป็นปัจจัยหนึ่งของสัญญาขันธ์ทำหน้าที่เหมือนเทปบันทึก หรือ hard disk ของคอมพิวเตอร์ คือบันทึกทุกอย่างที่อยู่ในวิถี ไม่เลือกที่รักที่ชัง ไม่ว่าดีไม่ว่าชั่ว ไม่ว่าสุขไม่ว่าทุกข์ คือบันทึก **จิตสังขาร** การปรุงแต่งจิตหรือแม้แต่ความรู้สึก(เวทนา) ความอยาก(ตัณหา) ความยึดมั่น(อุปาทาน) สัญญาขันธ์นี้ไม่สามารถควบคุมบังคับได้ หรือแยกแยะจดจำสิ่งที่ต้องการ สัญญาขันธ์จึงทำหน้าที่อย่างซื่อตรงไม่มีลำเอียง

สัญญาขันธ์ มีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งในการดำเนินชีวิตประจำวัน ลองนึกภาพผู้ป่วยที่เป็นโรคความจำเสื่อม หรืออัลไซเมอร์ว่ามีความลำบากแค่ไหน จะมีการดำเนินชีวิตอย่างไร? สังขารขันธ์นั้นก็อยู่ภายใต้กฎของไตรลักษณ์ ทำให้ความจำนี้ไม่เที่ยง บางครั้งก็จำได้ บางครั้งก็ลืม **อยากจำกลับลืม อยากลืมกลับจำ !** เรียกว่าไม่อยู่ใต้บังคับบัญชาของใคร!

อาสวะกิเลส คือสัญญาขันธ์หรือความจำ สัญญาความทรงจำทั้งหลายทั้งปวง เกิดจากจำกระบวนการของขันธ์ห้าที่ผ่านมา เป็นสังขารขันธ์เดิมๆที่เคยเกิดเคยเป็น แต่

อาสวะ คือ **ความจำที่มีกิเลสแฝงอยู่** จึงกล่าวได้ว่าอาสวะคือสัญญาความจำในสังขารกิเลสเดิมๆ ถ้าจำสิ่งที่ไม่มีกิเลสก็ไม่นับว่าเป็น อาสวะ กิเลสที่สัญญาขันธ์จดจำมาจนเป็นอาสวะนั้น จะถูกสะสม และนอนเนื่องซึมซาบ ย้อมจิตด้วยความเป็นตัวเป็นตน คือมีความยึดมั่น หรือเกี่ยวเนื่องกับความเป็นตัวตน คือความพึงพอใจในตนของตนนั่นเอง ยกตัวอย่างสัญญาขันธ์ที่เป็นอาสวะหรือเป็นความจำธรรมดา :

- ความจำนาย ก.ที่รู้จักคุ้นเคย เป็นเพียงแค่ **ความจำธรรมดา**
- ความจำนาย ข. ที่มีความเกลียดชัง อย่างนี้เป็นความจำแฝงด้วยกิเลสสิ่งขุ่นมัว หรืออุปาทาน คือความไม่พึงพอใจในนาย ข. เป็นความจำชนิด **อาสวะกิเลส**
- ความจำ นางสาว ค. ด้วยความรักใคร่ เสน่หา ก็เป็นอาสวะกิเลส เพราะแฝงด้วยกิเลส ความใคร่ความกำหนัด
- ความจำได้ในความรู้สึกว่า ชอบอาหารญี่ปุ่น อิตาลี หรือชอบอาหารอย่างโน้นไม่ชอบอย่างนี้ ก็เป็น **อาสวะกิเลส**
- ความจำในกรรมดี กรรมชั่ว บุญ บาป ก็เป็น**อาสวะกิเลส**

★ ความจำใน สุข-ทุกข์ ลาภ-เสื่อมลาภ ยศ-เสื่อมยศ สรรเสริญ-นินทา หรือโลกธรรม ๘ ก็เป็น **อาสวะกิเลส**

★ ความสุขและความทุกข์ ที่เกิดแก่อายตนะสัมผัส ไม่ว่าจะเป็น ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ โดยเฉพาะที่ทำให้เพลิดเพลิน ติดใจ(นันทิ) ทั้งหมดทำให้เกิดกิเลสชนิด **อาสวะกิเลส** ทั้งสิ้น

สิ่งเหล่านี้ล้วนแต่ดำเนินเกิดขึ้น และเป็นไปโดยสภาวะธรรมหรือกระบวนการของขันธ์ห้า จึงมีการสะสมโดยไม่รู้ตัว ทุกภพทุกชาติที่เกิดตายก็มีการสะสม **อาสวะกิเลส** อย่างละเอียด มันคงจะมากมายและมีผลต่อการดำเนินชีวิตในปัจจุบัน!

สังขารขันธ์เกิดแล้วจบอย่างไร?

1.ดับเมื่อหมดเหตุปัจจัย สัญญาขันธ์จะเก็บเอาไว้ กลายเป็นสังขารเก่า

2.ดับเมื่อพิจารณา ด้วยสติปัญญา เป็นการดับอย่างถาวร

ภาพที่ ๕
การดับของสังขารขันธ์

๗.๔ การสงบระงับดับสังขารขันธ์ หรือการจัดการกับอาสวะ/อนุสัยที่เป็นสังขารขันธ์ที่ละเอียด และฝังตัวแอบซ่อนอยู่ในจิต ไม่เปิดเผยตัว คงจะเป็นไปด้วยความลำบาก กลยุทธอาจแบ่งออกได้เป็น ๔ ขั้นตอน คือ

๑. ไม่หลงสมมติ การที่เราจะสงบ ระงับ ดับ **สังขารกิเลส** ได้นั้น เราจะต้องรู้จักมันเป็นอย่างดีก่อน จากที่กล่าวแล้วว่า สรรพสิ่งในโลกนี้เป็นสิ่งผสมปรุงแต่งคือ**สังขาร** ทั้งนั้น ทั้งรูปธรรมและนามธรรม เมื่อเกิดขึ้นแล้วก็ต้องมีการเรียกขานเพื่อการติดต่อสื่อสาร จึงมีการบัญญัติชื่อเพื่อให้เรียกขานกัน คือ **สมมติบัญญัติ** ดังนั้นสมมติบัญญัติจึงไม่ใช่ของจริง การที่รู้จักสังขารรู้จักสมมติบัญญัติตามความเป็นจริง จึงเป็นสิ่งสำคัญในกระบวนการ สงบ ระงับ ดับสังขารกิเลส คือไม่**หลงสมมติ** ถ้าหลงสมมติแทนที่เราจะสงบ ระงับ ดับสังขารกิเลส ก็จะกลายเป็นหลงสงบ ระงับดับสมมติ! มันสงบ ระงับไม่ได้!เพราะมันไม่มีอยู่จริง **สมมติบัญญัติ** ถ้าหากไม่รู้จักเป็นอย่างดี ก็หลงสมมติได้ง่าย!

๒. ระงับสังขารกิเลสที่เป็นอกุศล สังขารขันธ์หรือการปรุงแต่งจิตถ้าจะกล่าวเพื่อความเข้าใจ คือการปรุงแต่งจิตให้เป็น**บุญ** หรือ**บาป** **บุญ**ก็คือความสุขกุศล เป็นกิเลสอย่างหนึ่ง หรือเป็นกิเลสชั้นดี **บาป**นั้นคือความทุกข์ อกุศลเป็นสังขารขันธ์ชั้นเลว มีคำถามว่ามนุษย์เรา **ใช้อะไรระงับดับสังขารขันธ์?** การระงับดับสังขารขันธ์ หมายถึงการหยุดนิ่ง หยุดยั้งไม่ให้มีการปรุงแต่งจิต คำตอบจากการตรัสรู้ของพระบรมศาสดาก็คือ **ใช้สังขารขันธ์นั่นแหละดับสังขารขันธ์!** หมายความว่าในระยะเริ่มต้น เราจะเอาสังขารขันธ์ที่ดีที่เป็นกุศล ไปประงับดับสังขารขันธ์ที่เลว ที่

เป็นอกุศล เพราะสังขารขันธ์สองกลุ่มนี้ คือกุศลและอกุศล ไม่สามารถอยู่ร่วมกันในจิตดวงเดียวกัน หรือทำหน้าที่ปรุงแต่งพร้อมกันได้ หรือกล่าวง่ายๆว่าเราทำบุญกุศลเพื่อละการทำบาปอกุศล เมื่อเราสงบสังขารขันธ์ชั้นเลวที่เป็นอกุศลได้หมดแล้ว ก็จะเป็นการง่ายที่จะละสังขารขันธ์ที่ดีเป็นกุศล ดังนั้นในระยะเริ่มต้น การสงบ ระงับ ดับสังขารขันธ์ก็โดยการสร้างบุญกุศล ลดการสร้างอกุศลกรรมหรือบาปกรรมต่างๆ หลังจากนั้นก็จะเป็นการง่ายที่จะระงับ ดับสังขารขันธ์ที่ดีเป็นกุศล เพื่อเป็นการระงับ ดับสังขารขันธ์ที่สมบูรณ์ต่อไป!

๓. **ป้องกันการเกิดขึ้นของอาสวะ** วิธีละอาสวะที่เป็นกิเลสที่ละเอียดที่สุดนั้นก็โดยการป้องกันการเกิดขึ้นของอาสวะใหม่ ไม่ให้มีการสะสมเพิ่มขึ้น ส่วนอาสวะของเก่าตัวจริงซึ่งมีอยู่แล้วมากมาย จนเป็น **ดินพอกหางหมู** มีพระพุทธดำรัสว่า: "ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อาสวะอันภิกษุพึงละด้วยการสำรวม คือภิกษุในธรรมวินัยนี้ พิจารณาโดยแยบคายแล้ว เป็นผู้สำรวมด้วย **การสำรวมอินทรีย์** คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ซึ่งเมื่อเธอไม่สำรวม พึงเป็นเหตุให้อาสวะ ที่ทำความคับแค้น และเร่าร้อนเกิดขึ้น เมื่อเธอสำรวมอยู่ อาสวะเหล่านี้ย่อมไม่มีแก่เธอ" ดังนั้นการป้องกันอาสวะไม่ให้เกิดขึ้น ก็โดยการสำรวมอินทรีย์ห้า ได้แก่**ตา หู จมูก ลิ้น** และ**กาย** เมื่อมีการกระทบกับอารมณ์ เรียกว่า **อินทรีย์**

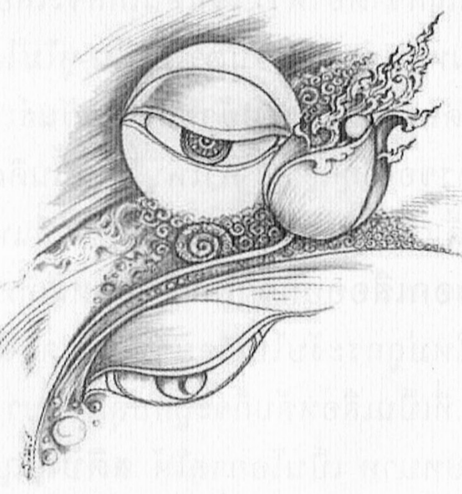
สังวร สำรวมอินทรีย์ทำอย่างไร? การสำรวมอินทรีย์คือการมีสติควบคุมโดยรู้เท่าทันเมื่อมีการกระทบที่อายตนะทั้งห้า! ไม่ง่ายนะโยม!

๔. การสงบ ระงับ ดับอาสวะ สังขารขันธ์ใหม่ และอาสวะ สามารถป้องกันไม่ให้เกิดขึ้นโดยอินทรีย์สังวร ส่วนอาสวะ/อนุสัย ที่พอกพูนสะสมไว้อย่างมากมายแต่อยู่ในภาวะ เสือนอนหลับ หรือ เสืออยู่ในถ้ำ เราจะกำจัดมันได้อย่างไร?จะทำอย่างไรเสือจึงจะออกจากถ้ำ?

จากปฏิจจสมุปบาทที่กล่าวไว้ว่า **สังขารขันธ์เป็นปัจจัยของวิญญาณ** หมายความว่า วิญญาณการรับรู้นั้นอาหารของมันคือสังขารขันธ์หรือความคิดปรุงแต่งปุถุชนทั่วไปความคิดปรุงแต่งเกิดขึ้นตลอดเวลา วิญญาณก็สมบูรณ์ด้วยอาหาร ก็รู้ไปเรื่อยๆ แต่เมื่อใดความคิดปรุงแต่งถูกสงบระงับ วิญญาณก็ขาดอาหาร เช่นคนใกล้จะเสียชีวิต อายตนะเริ่มทยอยกันหยุดทำงานเช่นตาไม่เห็น หูไม่ได้ยิน ความคิดปรุงแต่งก็ลดลง จิตก็จะไปย้ายสังขารขันธ์เก่าหรืออาสวะมาเป็นอาหารของวิญญาณ ทำให้บุคคลนั้นคิดถึงเหตุการณ์ในอดีต ทั้งดีและชั่ว นำขึ้นมาปรุงแต่ง นี่แหละคือกลยุทธของการ **หลอกเสือออกจากถ้ำ** ด้วยหลักการอย่างนี้ เมื่อสังขารขันธ์ใหม่ถูกระงับไปเรื่อยๆจนหมด สังขารขันธ์เก่าหรือ**อาสวะ** ที่เป็นเสือหลับก็จะถูกปลุกขึ้นมา หรือ**ออกจากถ้ำ**มาแสดงบทบาท เป็นโอกาสให้ **สติปัญญา** กำจัด !

โดยสรุปการกำจัดอาสวะกิเลสที่แอบอยู่ในจิต ก็โดยกำจัดกิเลสที่แสดงอยู่ทำไปเรื่อยๆจนหมด อาสวะหรือกิเลสที่แฝงตัว แอบซ่อนอยู่จะโผล่มาให้กำจัดเอง!

สติปัญญาที่ใช้ในการสงบ ระงับ ดับ สังขารขันธ์หรือกิเลสนั้น **ไม่ใช่ปัญญาทางโลก** ที่ได้จากการศึกษาจากตำราหรือจากการฟัง แต่เป็นปัญญาชนิดพิเศษขั้นสุดยอดที่ได้จากการ **เฝ้าดู สังเกตุ พิจารณา** สภาวะต่างๆของกายและใจอย่างมี**สติสมาธิ** ปัญญานี้ทางธรรมเรียกว่า **ภาวนามยปัญญา** หรือคนทั่วไปรู้จักกันในนาม **วิปัสสนาปัญญา** ที่เป็น **เพชรน้ำเอก**ของพระพุทธศาสนา เพราะมีสอนแต่ในพุทธศาสนาเท่านั้น ไม่มีการสอนในศาสนาอื่น! **วิปัสสนาปัญญา** จะทำให้มีขึ้นได้อย่างไร? ก็โดยอริยสัจข้อสุดท้ายไง ! อริยมรรคมีองค์ ๘ **น่าสนไหม?**

๘. คำถามเพื่อการทบทวน

๑. สังขารคืออะไรกันแน่?

๑.๑ **สังขาร**มีความหมายว่าอย่างไร ?

๑.๒ **สังขาร**เป็นรูปธรรมหรือนามธรรม ?

๑.๓ **สรรพสิ่ง**ในโลกต่างจาก**สังขาร**หรือไม่?

๑.๔ **สังขาร**ในปัจฉิมโอวาทของพระพุทธเจ้า เป็น**สังขาร**ชนิดไหน?

๑.๕ ทำไมโลกปัจจุบันจึงมีการพัฒนาทางวัตถุอย่างมาก

๑.๖ การพัฒนาทางวัตถุของโลกในปัจจุบัน ก่อให้เกิดปัญหาอะไรบ้าง?

๑.๗ **กฎธรรมชาติ** คืออะไร? มีกี่อย่าง?

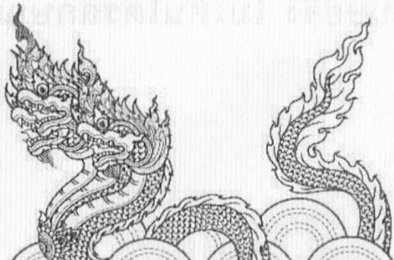
๒. ความจริงในโลก ?

๒.๑ ทำไม**สังขาร**จึงเกี่ยวข้องกับ**สมมติบัญญัติ ?**

๒.๒ **สมมติสงฆ์** หมายความว่าอย่างไร?

๒.๓ **สมมติบัญญัติ** ตั้งขึ้นมาเพื่ออะไร?

๒.๔ **สมมติบัญญัติ** มีอยู่จริงหรือไม่?

๒.๕ **ปรมัตถ์บัญญัติ** คืออะไร?

๒.๖ **พลิกสมมติกลายเป็นวิมุติ** หมายความว่าอย่างไร?

๓. ธรรมชาติ ๒ ระบบ

๓.๑ **สังขาร**กับ**ธรรม** ต่างกันอย่างไร?

๓.๒ **สังขาร**แบ่งได้เป็น ๒ อย่างคืออะไร?

๓.๓ **สังขตลักษณะ**ของสังขตธรรมเป็นอย่างไร?

๓.๔ **สังขารขันธ์ จิตสังขาร** และ **เจตสิก** ต่างกันหรือไม่?

๓.๕ **อริยมรรค**ทำไมจึงเป็นยอดของสังขตธรรม?

๓.๖ **อสังขตธรรม**ทำไมจึงอยู่ **นอกเหตุเหนือผล**

๔. สังขารในไตรลักษณ์

๔.๑ **สัพเพ สังขารา อนิจจา** หมายความว่าอย่างไร?

๔.๒ **สังขาร** ในไตรลักษณ์คืออะไร?

๔.๓ **สัพเพ ธัมมา อนัตตา** หมายความว่าอย่างไร?

๔.๔ **ไตรลักษณ์ สามัญลักษณะ** และ**สังขารธรรม**ฯ ต่างกันอย่างไร?

๔.๕ **ไตรลักษณ์** ลักษณะ 3อย่างคืออะไร?

๔.๖ ทำไมมนุษย์จึง **ไม่เห็นไตรลักษณ์?**

๕. สังขารในปฏิจสมุปบาท

๕.๑ **ปฏิจจสมุปบาท**คืออะไร?

๕.๒ องค์ประกอบของสมุปบาท ๑๒ อย่าง อะไรบ้างเป็น**สังขาร ?**

๕.๓ **อวิชชาเป็นปัจจัยของสังขาร** สังขารในที่นี้หมายความว่าอย่างไร?

๕.๔ ปฏิจจสมุปบาท กับ**กฎแห่งกรรม**เหมือนกันหรือไม่?

๕.๕ ปฏิจจสมุปบาท ต่างกับ **อิทัปปัจจยตา**อย่างไร?

๕.๖ **วงจรปฏิจจสมุปบาท** เกิดขึ้นบ่อยแค่ไหน?

๖ สังขารในขันธ์ห้า

๖.๑ ขันธ์ทั้งห้า มีอะไรบ้างเป็น**สังขาร ?**

๖.๒ **สังขารขันธ์** ในขันธ์ห้าคืออะไร?

๖.๓ **สังขารขันธ์**เกี่ยวข้องกับ **กรรม**หรือไม่? อย่างไร?

๖.๔ **วิญญาณขันธ์** ในขันธ์ห้าคืออะไร?

๖.๕ **ขันธ์ห้า** เป็นของใคร?

๖.๖ ขันธ์ห้าเป็น **อนัตตา** หมายความว่าอย่างไร?

๖.๗ ทำไมมนุษย์จึงเกิดมาพร้อมกับ**ขันธ์ห้า ?**

๗ สังขารขันธ์ สัญญา อาสวะ

๗.๑ **สัญญูขันธ์** เกี่ยวข้องกับสมอง หทัยวัตถุอย่างไร?

๗.๒ **สังขารขันธ์ จิตใต้สำนึก** และ**อาสวะ** ต่างกันอย่างไร?

๗.๓ **อาสวะ**เกิดขึ้นได้อย่างไร?

๗.๔ การป้องกันการเกิดขึ้นของ **อาสวะ**จะทำอย่างไร?

๗.๕ กลวิธีในการ**กำจัดอาสวะ** ทำอย่างไร?

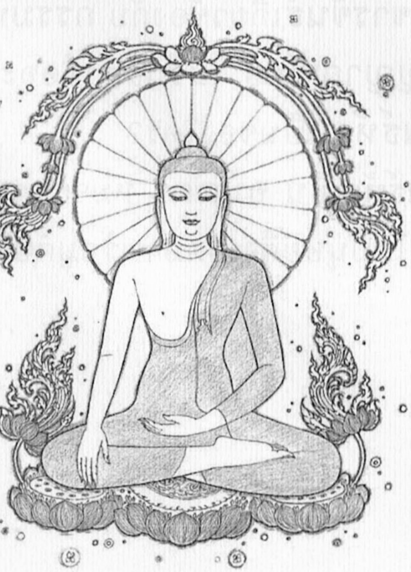
๗.๖ **เครื่องมือ** ที่ใช้กำจัดกิเลสคืออะไร?

๗.๗ **ภาวนามยปัญญา** หรือ **วิปัสสนาญาณ** คืออะไร?

๗.๘ ทำไมภาวนามยปัญญาจึงเป็น **เพชรน้ำเอก**ของพุทธศาสนา?

๗.๙ **วิปัสสนาญาณ**จะทำให้เกิดขึ้นได้อย่างไร?

๗.๑๐ **เจ้ากรรมนายเวร** คืออะไร?

รายชื่อผู้อนุโมทนา กองทุน "ทำธรรม"

๑.	พ.ญ.จิราภรณ์ ครุพานิช และครอบครัว อุทิศให้ คุณ วรกานต์ จุฑานนท์	๕,๐๐๐ บาท
๒.	คุณจันทร์เพ็ญ อกนิษฐ์กุล อุทิศให้ คุณ วรกานต์ จุฑานนท์	๕,๐๐๐ บาท
๓.	คุณอนันต์-คุณณัฏฐสุดา-น.สธัญญพัทธ์-คุณกันตพัฒน์-คุณสุจิตรา ลิขิตธนสมบัติ	๔,๐๐๐ บาท
๔.	พลโทหญิงพรฑิตา ชัยอำนวย และครอบครัว	๒,๐๐๐ บาท
๕.	น.พ.สุปรีชา หัพพานนท์ และครอบครัว	๒,๐๐๐ บาท
๖.	คุณสุนีย์ เอกบัณฑิต	๒,๐๐๐ บาท
๗.	คุณยุพิน จุฑานนท์	๒,๐๐๐ บาท
๘.	บริษัท พราวด์เจมส์-คุณศุภมณาส เอกบัณฑิต	๒,๐๐๐ บาท
๙.	อุทิศส่วนกุศลให้ คุณทองคำ โทนานนท์	๒,๐๐๐ บาท
๑๐.	คุณบุญยงค์-กุลภัทร เวชมณีศรี	๒,๐๐๐ บาท
๑๑.	คุณอัญชลี โรจนสกุล	๒,๐๐๐ บาท
๑๒.	คุณนุชจรินทร์ ธุวจิตต์	๒,๐๐๐ บาท
๑๓.	คุณภุชงค์-คุณกิตติยา-ด.ญ.จรรยมณฑน์ ด.ญ.อชิรญาณ์ ลิขิตธนสมบัติ	๒,๐๐๐ บาท
๑๔.	น.พ.มงคล ผานิตานับท์และคณะ	๑,๑๐๐ บาท
๑๕.	พระเจตจง สุวัณโณ	๑,๐๐๐ บาท
๑๖.	คุณจรัญ หาญเผชิญ และครอบครัว	๑,๐๐๐ บาท
๑๗.	คุณประพนธ์ อินทพฤกษ์	๑,๐๐๐ บาท
๑๘.	อุทิศให้คุณณัฐรดา พันธุวนิช	๑,๐๐๐ บาท
๑๙.	คุณสุธน พลคิด	๑,๐๐๐ บาท
๒๐.	คุณอรพินธ์ พันธุวนิช	๑,๐๐๐ บาท

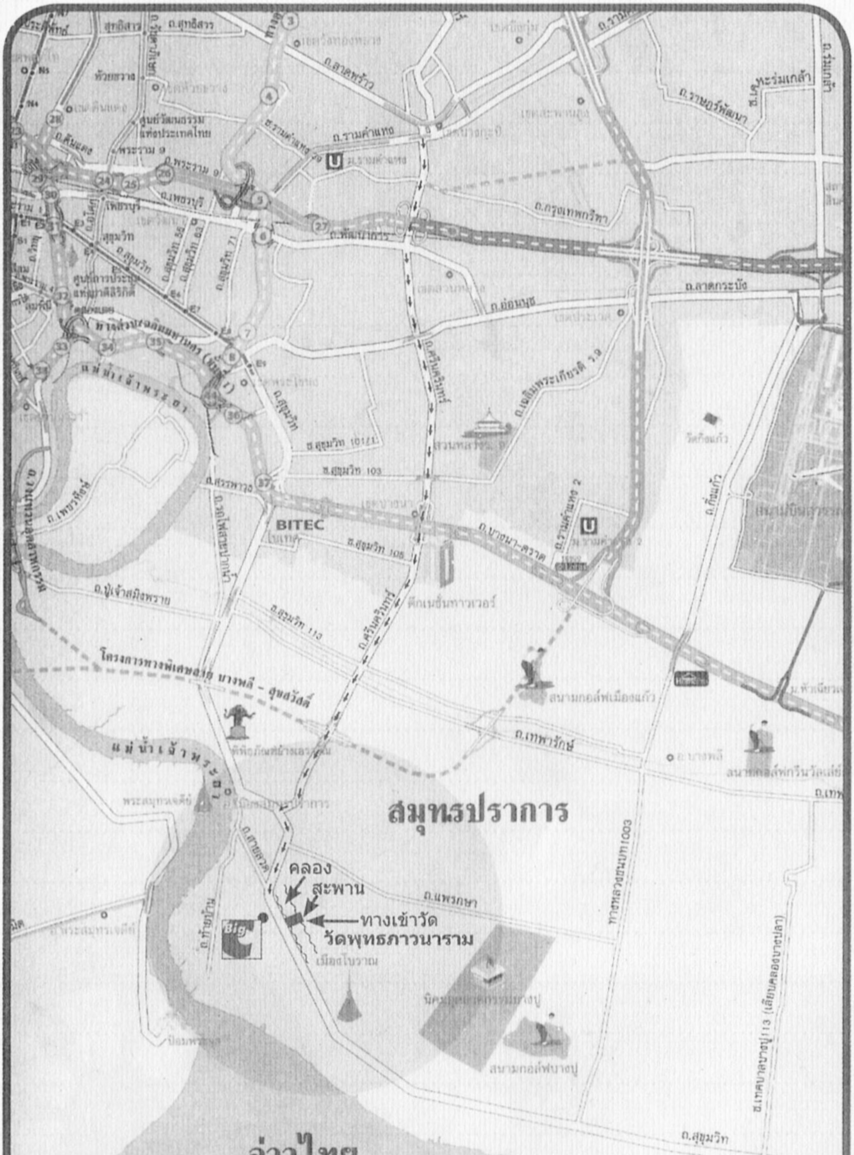
๒๑. คุณพ่อทองหล่อ-คุณแม่บุญสม-น.ส.ศรินยา ยมศรีเคน ๑,๐๐๐ บาท
๒๒. คุณชวลิต รุ่งรัชตเวช ๑,๐๐๐ บาท
๒๓. คุณณัฏฐ์กัญ จันทรสมบูรณ์ ๑,๐๐๐ บาท
๒๔. คุณฐาปนี พิเศษสัมฤทธิ์และครอบครัว ๑,๐๐๐ บาท
๒๕. คุณวรมน สัตยาอภิธาน ๑,๐๐๐ บาท
๒๖. คุณอำไพพรรณ แก้วสุริยะ ๑,๐๐๐ บาท
๒๗. คุณอุไรศรี สมร่าง ๕๐๐ บาท
๒๘. คุณจินตนา สิถสามัส ๕๐๐ บาท
๒๙. คุณอารีรัก สายสินธ์ ๕๐๐ บาท
๓๐. คุณกัลยา พานิชจาระนัย ๕๐๐ บาท
๓๑. คุณอาภาพรรณ วรรณโชติ ๓๐๐ บาท
๓๒. คุณจวง ว่องไววรวิทย์ ๒๐๐ บาท
๓๓. คุณประภาวดี วิทยปรีชากุล ๒๐๐ บาท
๓๔. คุณพรพิมล กิตติธรสมบัติ ๒๐๐ บาท
๓๕. คุณกนกวรรณ พันธุ์สมุทร ๒๐๐ บาท
๓๖. คุณกิมเซ็ง แซ่ตั้ง ๒๐๐ บาท
๓๗. คุณสุทิน จันทรสมบูรณ์ ๑๐๐ บาท

บันทึก

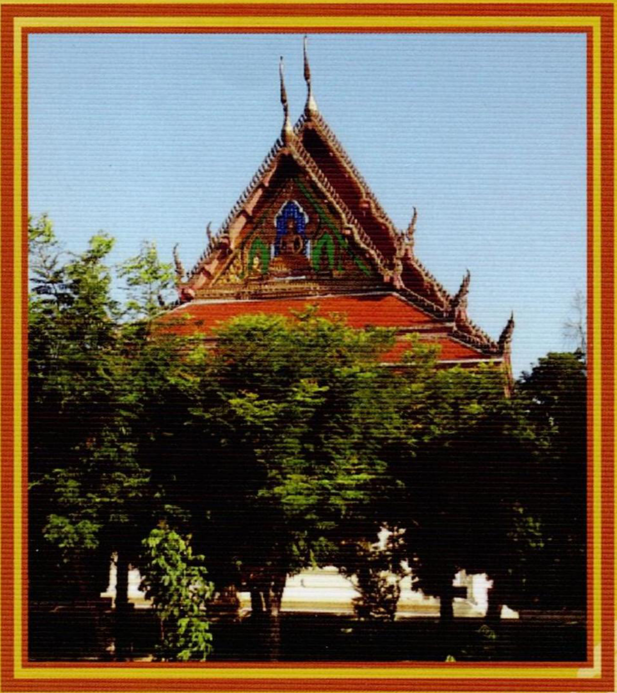
บันทึก

บันทึก

แผนที่ : วัดพุทธภาวนาราม จ.สมุทรปราการ

วัดพุทธภาวนาราม จ.สมุทรปราการ